

ETNOGRAFISK TIDSSKRIFT
JORDENS FOLK

NR. 2 - SEPTEMBER

2009 - 44. ÅRGANG

VEJR

JORDENS FOLK

Jordens Folk er et populærvidenskabeligt etnografisk tidsskrift, der udgives af Dansk Etnografisk Forening og udkommer med fire hæfter årligt. **Jordens Folk** udgives med støtte fra Kulturministeriets bevilling til almenkulturelle tidsskrifter. www.jordensfolk.dk

Ansvarlige for dette nummer

Rasmus Kudahl Kaae Munch, Anja Byg (Gæsteredaktør), Lotte Isager, Camilla Ziedorn, Martin Demant Frederiksen, Martine Lind Krebs, Steffen Dalsgaard.

Ansvarshavende redaktør Maria Louw

Redaktion

Maria Louw, Lars Højer, Steffen Dalsgaard, Lotte Isager, Rasmus Kudahl Kaae Munch, Marie Bræmer, Bjarke Nielsen, Camilla Ziedorn, Jakob Krause-Jensen, Martin Demant Frederiksen, Maj Nygaard-Christensen, Martine Lind Krebs og Thomas Fibiger.

Aarhus Universitet, Afdeling for Antropologi og Etnografi, Moesgård, DK-8270 Højbjerg

Årsabonnement

220 kr. (inkl. moms og forsendelse)

Løssalgspris: Under 10 stk. - 60 kr. pr blad.

Over 10 stk. - 40 kr. pr blad

Årsabonnement inklusive medlemskab af Dansk Etnografisk Forening: 300 kr., 200 kr. for rabatmedlemmer.

Årsabonnement indbetales til gironr. 195 1408.

Henvendelse ved køb af numre

Dansk Etnografisk Forenings Sekretariat,
ved Thomas Christian Mikkelsen
Afdeling for Antropologi og Etnografi,
Moesgård, DK-8270 Højbjerg
telefon +45 8942 4626.
træffetid onsdag fra 12 - 15

Billedtilrettelæggelse og layout Christina Dahl

Produktion Schultz Grafisk

Forsidefoto: Anja Byg

VEJR

Til december vil statsoverhoveder og forhandlere fra alverdens lande strømme til København for at forhandle om en ny "klimatraktat", der skal regulere landenes udledning af drivhusgasser. Ud over de officielle delegationer forventes det, at også aktivister fra hele verden vil komme rejsende for at protestere mod hvad de ser som et tegn på menneskets forkerte adfærd. Der kan således ikke herske tvivl om, at klimaet er kommet på dagsordenen. Politikere, økonomer, videnskabsfolk, og kendisser taler om det. Med dette nummer af Jordens Folk vil vi gerne sætte fokus på menneskers forhold til vejr og klima.

Selv om de nuværende klimændringer er unikke i deres skala, hastighed og årsager, så har vejr og klima altid været umådelig vigtige betingelserne for menneskers livsudfoldelser. Arkæologer og historikere kan således give os mange eksempler på, hvordan

vejr og klimaforhold har spillet en betydelig rolle i historiens løb, fra at gøre landbrug muligt (hvilket først skete, da klimaet gik ind i en relativ stabil periode efter den seneste istid for cirka 10.000 år siden) og til afgørende enkeltpisoder som krige, der blevet vundet eller tabt på grund af (u-)gunstige vejrforhold, eller beboelser der måtte opgives på grund af ændringer i klimaforhold. I det antikke Grækenland og op til romantikken gik man endnu længere og tilskrev klimaet en afgørende rolle i udviklingen af forskellige menneskera-cer og folkeslags karakterer (se artiklen af Ole Høiris i dette nummer). Det er derfor måske ikke så underligt at vi ikke bare taler meget om vejret, men også aktivt forholder os til det og på den ene eller anden måde forsøger at gøre noget ved det.

Artiklerne i dette nummer bærer vidnesbyrd om de mange forskellige måder vejr og klima påvirker folk på, og hvordan folk

forholder sig hertil. Det er først og fremmest det daglige vejr, som man kan tage og føle på, der spiller en rolle. Vejret påvirker mulighederne for forskellige aktiviteter (kan man være udendørs, kan man rejse, er det for vådt eller koldt eller blæsende til det ene eller andet formål?) og vores oplevelser heraf. Tilsvarende er det især i forhold til det daglige vejr at menneskers bestræbelser på at forudsige, påvirke, tilpasse sig og forklare kommer til udtryk.

I dag er den dominerende form for forudsigelser de allestedsnærværende vejrudsigter, der måske mere end noget andet globalt fænomen giver os fornemmelsen af at være forbundet med fjerne steder, som vores vejr kommer fra eller er på vej hen. Satellitkanalernes globale vejrudsigter tager os på få minutter på en tour-de-force verden rundt, hvor de velkendte vejr-symboler af sole og små skyer på skift placeres over forskellige kontinenter, så vi, uan-

set hvor vi er, kan bruge den samme vejrudsigt og følge med i hvordan vejret er i andre dele af verden. Men andre mere lokale former for vejrfordisigelse spiller stadig en rolle mange steder, som i Island hvor dyrs optræden i drømme kan varsle storm eller sne (se artiklen af Adrienne Heijnen), eller i Grønland, hvor islommens tårer er tegn på kommende regnvejr (se artiklen af Klaus Georg Hansen).

Bestræbelserne på at opnå en form for indflydelse eller kontrol over vejret antager ligeledes mange forskellige former. Artiklen fra Salomonøerne (af Thomas Birk) viser et eksempel på en vejrmager, mens artiklen fra Grønland (af Klaus Georg Hansen) giver eksempler på adfærdsnormer, der advarer mod de vejrmæssige konsekvenser af bestemte former for adfærd. Men også moderne teknologi bliver brugt i menneskers bestræbelser på at påvirke vejret. Et eksempel her er "cloud seeding", hvor tør-is eller sølv-iod sprøjtes ind i skyer i håb om at udløse regn - en teknologi der senest blev taget i brug i forbindelse med de Olympiske lege i Kina. Nok endnu flere kræfter bruges på at udvikle alt fra tøj og boliger til teknologier, der kan modstå eller opveje de variationer i vejret vi anser som "normale", som når landmændene på Orkney øerne investerer i en crimpning maskine, der kan forbedre kvaliteten på deres korn og derved opveje den ugunstige effekt af den megen nedbør, der falder på Orkney øerne (se artikel af Tao Kongsbak).

Når vejret så alligevel opfører sig uforudsigeligt og ustyrligt har det ikke blot alvorlige praktiske

konsekvenser som oversvømmelser, tørke, eller fejlslagen høst, men det kan også give anledning til spørgsmål om årsagssammenhænge eller føre til følelser af usikkerhed og afmagt, når al vores viden og kunnen pludselig viser sig utilstrækkelig.

På trods af de mange forskellige måder at forholde sig til og tolke vejr på, er det fælles for mennesker at vejret påvirker os og at vi derfor indgår i en fortløbende dialog af den ene eller anden form med vejrets magter. Indenfor naturvidenskaben foregår denne dialog indenfor en forståelsesramme hvor bio-fysiske faktorer som lufttryk, havstrømme, overfladerefleksion og drivhusgaskoncentrationer tilsammen betinger klimaet og hvor menneskets udnyttelse af ressourcer nu er ved at skubbe klimaet over i en ny retning. Andre forståelsesrammer kan være trosbaserede, hvor vejr og klima ses som styret af højere magter. Men også her finder man ofte en forestilling om, at menneskers handlinger påvirker vejret, som regel ved at udløse guddommelig vrede, der så udmønter sig i ugunstigt vejr. Dette ses for eksempel i Tibet (se artiklen af Anja Byg), hvor klimaændringer tolkes som de synlige konsekvenser af menneskers overtrædelser af religiøse regler, og tegn på et generelt moralsk forfald i samfundet. Indenfor begge disse forståelsesrammer (den naturvidenskabelige og den trosbaserede) får vejr og klima dermed en moralsk og politisk betydning.

Men man finder også tolkninger, der fraskriver menneskers handlinger nogen form for indflydelse både indenfor den naturvidenskabelige og den trosbaserede

forståelsesramme. I den naturvidenskabelige lejr finder man denne holdning hos det lille mindretal af såkaldte klimaskeptikere, der mener at nutidens klimatiske ændringer er del af naturlige svingninger i jordens klimaforhold. I trosbaserede forståelsesrammer ses lignende holdninger i for eksempel Inuiternes tolkning, hvor mennesket ses som ubetydende og uden indflydelse på de kosmiske kræfter, der styrer vejret (se artikel af Klaus Georg Hansen). Afhængig af hvilken type forklaringsmodel man anvender, vil man også anse forskellige handlinger som den bedste måde at reagere på. Dette rækker fra redueringen af forbruget af fossile brændstoffer over en mere moralsk livsførsel til tilpasning til de ændrede forhold.

På baggrund af parallelterne mellem videnskabelige og trosbaserede tolkninger af klimaet kan man måske spørge, om den nuværende klimadebat overhovedet er noget nyt, eller om det blot er tale om at debatten nu foregår på en større skala? Det nye skal måske først og fremmest ses i, at selv når mennesket ses som havende indflydelse på klimaet, er dette oftest ikke er forbundet med en følelse af kontrol og muligheder, men paradoksalt nok ofte netop med følelse af manglende kontrol og usikkerhed. Dette ses i Papua Ny Guinea hvor folk i Manus provinsen imødeser at nogle af provinsens øer snart må opgives som ubeboelige på grund af stigninger i havniveauet uden at de kan gøre noget ved det (se artikel af Steffen Dalsgaard). Selv de mest avancerede videnskabelige modeller kan ikke give præcise forudsigelser, og forskere justerer løbende deres estimater

for, i hvor stort et omfang vi på nuværende tidspunkt overhovedet stadig er i stand til at begrænse de temperaturstigninger, der allerede er sat i gang. Selve skalaen af de involverede klimatiske, politiske og økonomiske kræfter kan også føre til, at individers eller gruppers muligheder for at have indflydelse kan forekomme forsvindende små. Alligevel, eller måske netop derfor, er der god grund til at se på hvordan mennesker forholder sig til vejret i et år, hvor repræsentanter for alverdens regeringer kommer til København for at forhandle om, hvordan klimaforandringer bør tackles.

God læselyst!

KLIMA OG VEJR I TIBET

OG HVORFOR DET ER JAPANERNES SKYLD NÅR DET REGNER I DET ØSTLIGE TIBET

I mange dele af Himalaya er klimaændringer allerede til at tage og føle på. Gletcherne smelter, og vejret er mere ekstremt end hvad man tidligere har været vant til med flere oversvømmelser og tørkeepisoder. I 2006 og 2007 lavede jeg feltarbejde i den nordvestlige del af Kinas Yunnan provins på grænsen til den autonome region Tibet og Burma. Her talte jeg med folk i Tibetanske landsbyer om deres observationer af klimaændringer, hvordan disse påvirkede deres liv og hvordan de tolkede ændringerne. Klimaændringer var på dette tidspunkt ikke særlig meget i fokus i de kinesiske medier. Tilsvarende havde de færreste hørt om den globale opvarmning og tolkede i stedet ændringerne ud fra en traditionel fortolkning af vejr som en indikator for menneskenes moralske adfærd (eller mangel på samme). At tale om vejr kan derfor bruges til at øve kritik og positionere sig i en situation med mange modsatrettede økonomiske, politiske, religiøse og etniske interesser og spændinger.

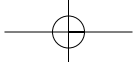
af ANJA BYG

|| Hver gang der kommer japanske turister, begynder det at regne. Tag bare i går: Der kom der en bus med japanske turister, og det begyndte at regne"

Sådan udtrykte en Tibetansk købmand i en lille by i det sydvestlige Kina sit syn på, hvad der forårsager ændringer i vejret. Emnet vi snakkede om var klimaændringer, og hvordan disse påvirker Tibeternes liv. Som de fleste af områ-

dets beboere, havde købmanden endnu ikke hørt om global opvarmning og den eksisterende internationale debat om, hvis skyld det er, og hvem der derfor bør gøre hvad og betale for omkostningerne. Alligevel var han ligesom de fleste andre, jeg snakkede med, ikke i tvivl om, at det var nogens skyld, når vejret var dårligt eller gik amok. I modsætning til den relativt nye forståelse af, at menneskets adfærd i form af kul- og oliefor-

brug kan ændre vores klodes klimasystem, greb han tilbage på en ældre tolkning af, at vejret er en indikator for og følge af menneskers adfærd, og at det er et udtryk for de højere magters velvilje eller vrede. Ifølge denne tolkning kommer den kontante afregning for brud på religiøst definerede moralske normer og tabuer ofte i form af vejr- og klimarelaterede katastrofer som hagl, tørke, oversvømmelser eller laviner.

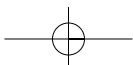

Det hellige bjerg Khawa Karpo set fra et af de udsigtspunkter, hvor Tibetanske pilgrimme såvel som turister gør holdt på deres ture gennem området.

I Folkerepublikken Kina anses sådanne tolkninger ofte som anakronismer og som udtryk for ignorance. Denne udlægning er dog for simpel og tager ikke højde for de mangfoldige indflydelser og koncepter Tibetanerne lever med i dag. Igennem de sidste 50 år er Tibetanere såvel i som udenfor Kina, i stigende grad blevet konfrontere med vestlig-videnskabelige tolkninger af vejr- og klimafænomener. De fleste Tibetanere vil

derfor med lethed kunne udtale sig om vejr og vind og andre naturlige fænomener på en måde, som er i tråd med den populære vestlig-videnskabelige forståelse, de fleste af os har taget med os fra skolen. Denne skolelærdom har dog ikke betydet, at den traditionelle tolkning af vejr og klima som et moralsk fænomen er blevet fortrængt. I stedet lever de to forskellige tolkninger side om side og bruges af folk til at navigere i et

minefelt af politiske, etniske og religiøse spændinger i Kinas tibetanske områder. Selvom de Tibetanske områder i Yunnan har oplevet færre restriktioner og voldelige episoder end selve den autonome region Tibet, er forholdet mellem Tibetanerne og Han-kineserne og andre etniske grupper ikke uproblematisk. Som mange andre af de vestlige provinser i Kina ligger gennemsnitsindkomsten langt lavere i Yunnan end landsgennemsnittet,

Pilgrimme undervejs på den traditionelle rute rundt om de hellige bjerge.

og det er især de etniske minoriteter, der har de lavest lønnede erhverv (som ufaglærte arbejdere eller selvstændige landmænd). Regeringen promoverer turismen som det erhverv, der skal sætte gang i den økonomiske vækst i Yunnan. Men hvor turismen virkelig er slået igennem, er den som regel fast i hænderne på Han-Kinesiske investorer fra Shanghai og Beijing, og størstedelen af indtægterne flyder således tilbage til østkysten, mens kun en brøkdel bliver i området. Samtidig har turismen dog skaffet nye job og indtægtskilder til mange Tibetanere. Alligevel ses turismen ikke som et ubetinget gode, da den støder mange Tibetaneres religiøse følelser, idet turistattraktionerne ofte er Tibetanernes hellige steder, som vanæres af tilstedeværelsen af ikke-Buddhister. Spændingerne

findes ikke blot mellem Tibetanere og Han-Kinesere, men også i forholdet mellem Tibetanere og udlændinge og Tibetanere iblandt. Sidstnævnte spændinger er for eksempel relateret til forskelle i folks politiske og religiøse overbevisninger, hvor meget de profiterer af turisme, andre erhvervsinitiativer eller regeringstiltag (som for eksempel vejbyggeri), og til historiske forhold som kulturrevolutionens hændelser. På trods af de mange reformer i Kina igennem de seneste årtier, er det stadig ikke uproblematisk at tale åbent om sådanne spændinger og om etniske og andre uligheder i samfundet. I løbet af mit feltarbejde omkring klimaændringer i det østlige Tibet blev det igen og igen tydeligt, at det at tale om vejret og klimaet udgjorde en måde at forholde sig til disse spændinger og til at

øve kritik på. Dette vil jeg i det følgende uddybe gennem nogle eksempler fra mit feltarbejde i den nordøstlige Yunnan provins i 2006 og 2007.

Den nordvestlige del af Yunnan provinsen er kendetegnet ved høje bjerge med sneklædte tinder og dybe floddale med et middelhavsagtigt klima, hvor tre af de store Asiatiske floder (Mekong, Salween og Yangtze) har skåret sig igennem jorden. Fra provinsregeringens side gør man alt hvad man kan for at fremme turismen i det naturskønne område. For Tibetanerne, der udgør det etniske flertal i området, er det først og fremmest et helligt landskab. Bjerge, klipper, søer, vandfald, gletchere og andre elementer i landskabet er i mange tilfælde den fysiske manifestation eller hjemstedet for lokale guder og ånder. Det højeste

Tibetanske rytterkunster som etnisk indslag ved et distriktsjubilæum.

bjerg i området, Khawa Karpo (Meili Xue Shan på kinesisk) er således den fysiske manifestation af en mægtig krigergud af samme navn. Bjergtinderne omkring ham er tilsvarende de fysiske manifestationer af hans familie og nære rådgivere. Tibetanske pilgrimme kommer langvejs fra for at følge den traditionelle pilgrimsrute rundt om bjergene (denne kan afhængig af ruten tage 2-4 uger).

Til hellige steder som disse bjerge knytter der sig altid specifikke regler og tabuer. Generelt gælder for de fleste hellige steder, at larm og enhver form for "forurening" er en fornærmelse af guddommen og derfor vil resultere i en guddommelig sanktion (hvis art vil afhænge af den enkelte gud/ånd). Forurening skal i denne sammenhæng forstås som et videregreb, end hvad vi er normalt

er vant til. Der kan dels være tale om fysisk forurening, såsom at efterlade affald. Men begrebet dækker også over det at vaske sine fødder i en (hellig) bæk eller sø, at gå på en hellig gletcher, eller den blotte tilstedeværelse af ikke-Tibetanere (oftest brugt som synonym for ikke-buddhister) eller kvinder på et helligt sted. Andre tabuer på hellige steder kan for eksempel være, at man ikke må fælde træer, jage, grave huller eller på anden måde beskadige stedet. Derudover kan guddomme og ånder også blive vrede over manglende offergaver (som røgelse, penge, eller yaksmør) eller griskhed, egoisme, bedrag og hor. Og for hellige bjerge gælder det som regel, at det er tabu at bevæge sig op på den øverste del af bjerget.

Selvom kun få af de mennesker jeg talte med havde hørt om glo-

bale klimaændringer, var alle meget opmærksomme på at noget har ændret sig. Gletcherne i området og bjergtindernes snedække skrumper med foruroligende fart, oversvømmelser såvel som tørke er blevet hyppigere og voldsomere, regnen kommer på den forkerte tid af året og temperaturerne er især om sommeren langt højere end man tidligere har været vant til. Det var især beboerne i de lavtliggende områder i floddalene for hvem ændringerne også havde praktiske konsekvenser i form af nedsat høstudbytte, fordærvede fødevarer og mere sygdom. Men selv folk i højere beliggende landsbyer, for hvem de praktiske konsekvenser indtil videre var til at overse, betragtede næsten alle med bekymring ændringerne, især den smeltende is på det hellige bjerg Khawa Karpo. Som en kvinde på 85 i en af de højtbeliggende landsbyer udtrykte det: "Jeg er bange for, at jorden vil gå under hvis sneen forsvinder helt".

Som svar på spørgsmålet om hvad de mente var årsagen til de mange ændringer, greb folk som regel tilbage på de traditionelle koncepter om forurening af hellige steder og andre brud på tabuer eller blot generelt moralsk (og religiøst forfald). Men hvem der blev anset for de skyldige kunne variere, ligesom de begreber folk brugte i deres forklaringer kunne variere. Mens nogle eksplicit refererede til guderne og de religiøse regler for hellige steder, udtrykte andre deres begrundelser i et sprog og en logik, der var tættere på de vestlig-videnskabelige forklaringsmodeller, som skolerne underviser i, og som bruges i for eksempel regeringens miljøkampagner. Sådan var det for eksempel med forure-

Landbruget udgør stadig hovederhvervet hvor turismen endnu ikke er nået frem. I højtbeliggende områder er det især byg og boghvede, der er hovedafgrøderne.

ning, der af mange blev udpeget som en af årsagerne til klimaændringerne. Mens nogle mente, at forurening havde gjort guderne vrede, og at de smeltende gletchere og andet derfor var et udtryk for gudernes vrede, mente andre at forurening i form af for eksempel affald, der blev smidt i landskabet, absorberede solens stråler og derved medvirkede til at det blev varmere. Det samme var tilfældet med fældning af træer: nogle mente, at dette havde fornærmet de hellige bjerge, mens andre påpegede, at træer er med til at holde på fugtigheden og at jorden og

omgivelserne bliver tørrere og dermed varmere, når træerne fældes. I nogle tilfælde, brugte folk en blanding af religiøse og mere vestlig-videnskabeligt orienterede forklaringer. Samtidig var der også forskelle på, hvem der blev udpeget som de hovedskyldige, for at have forårsaget ændringerne i klimaet. Nogle pegede først og fremmest på deres Tibetanske medborgere (her var de nævnte forteelserne ofte generel griskhed og egoisme, manglende religiøs iver, eller fældning af træer og jagt i områder hvor dette var forbudt). Langt hyppigere var det dog at

folk pegede på udefrakommende, som de hovedansvarlige. Her var det især regeringen, firmaer og turister, der måtte holde for. Regeringen og firmaer bliver især klandret for at have beskadiget bjergene i form af vejanlæg og damme (til vandkraft) eller at have forårsaget forurening.

Turisterne beskyldes især for forurening (af både den materielle og den religiøse slags), men også for et øget vand- og energiforbrug og for de ødelæggelser turistinfrastruktur såsom veje, hoteller, parkeringspladser, udsigtsplatforme og lignende har medført. Turis-

En kvinde er i gang med at riste majs. Traditionelt har ristet byg været en af basisfødevarerne i det Tibetanske køkken men for Tibetanere i lavereliggende områder bruges mere varmekrævende afgrøder som majs delvist som erstatning for byg.

mens rolle i området er som mange andre steder i verden tvetydig. De fleste besøgende er Han-Kinesere (dette er tilfældet så godt som alle turiststeder i Kina) men derudover kommer også Japanere og vesterlændinge. De fleste kommer for det spektakulære landskabs skyld, men derudover er området også kendt blandt bjergbestigere. Som tidligere nævnt kan den blotte tilstedeværelse af ikke-Tibetanere på hellige steder anses for en forurenende faktor. De fleste turistattraktioner er de selv samme steder, der for Tibetanerne er hellige.

Men turismen er også et betændt emne af en anden årsag. Størstedelen af den organiserede turisme er i hænderne på kinesiske investorer fra Shanghai og Beijing. Tibetanerne indgår først og fremmest som folkloristisk underholdning (ved for eksempel at opføre 'traditionelle' danse eller sange) eller som servicemedarbejdere (servitricer, stuepiger, chauffører, hestetugere, etc.). Nogle steder, hvor turismen endnu er i sin spæde begyndelse, er den dog stadig mestendels i hænderne på forretningsivrige Tibetanere som har forvandlet deres huse til herberger

eller har bygget små hoteller, og som arrangerer ture for turisterne. Både hvor turismen er organiseret af de store udefrakommende investorer, og hvor den foregår på en mindre skala og er mindre gennemorganiseret, har den haft afgørende indflydelse på Tibetanernes liv: landbruget er som regel blevet skubbet i baggrunden af arbejdet inden for turistsektoren. I en af de landsbyer, hvor turismen er hastigt voksende, fortalte folk, at man nu plantede mange afgrøder senere end før, fordi turistsæsonen var på sit højeste, når afgrøderne egentlig skulle i jorden. Tilsvarende blev høstudbyttet reduceret betydeligt. Turismen er således blevet den vigtigste indtægtskilde i disse områder. Samtidig har den også været med til at skabe større ulighed imellem forskellige landsbyer og mellem mennesker i den samme by eller landsby. Nogle landsbyer er stadig uden turisme, mens andre er domineret af hoteller, restauranter, turguider, etc. Forskellene skyldes faktorer som deres beliggenhed i forhold til hovedattraktionerne såsom gletchere og vandfald, og om det er nemt at komme dertil indenfor den begrænsede tid, turisterne som regel tilbringer i området, eller om de er blevet nævnt i "Lonely Planet" eller kinesiske turbeskrivelser. Selv i landsbyer med megen turisme er der forskel på, hvor meget den enkelte profiterer heraf, afhængig af hvorvidt han eller hun taler Mandarin eller om husholdningen har de nødvendige ressourcer, i form af for eksempel heste eller ekstra værelser, til at deltage i turismeindustrien. Tilsvarende er der forskelle i om folk anser turismen for et gode eller ej, og i hvor høj grad folk er til-

Minyong gletcheren, som er en af turistattraktionerne i området og som er hellig for Tibetanerne. Gletcheren er i løbet af de seneste ti-tve år skrumpet med flere hundrede meter hvilket lokalt tolkes som et tegn på at guderne trækker sig tilbage fra menneskene.

bøjelige til at skyde skylden for dårligt vejr, klimaændringer og andre ulykker på turisterne. Men selv nogle af de folk som lever af turismen vil stadig skyde skylden for ændringerne på turisterne. Som det kom til udtryk i artiklens indledningsvise citat, er det især japanske turister, som er i fokus i forhold til turismens negative konsekvenser, og det selvom de kun udgør et mindretal af det samlede antal besøgende i området.

Den anti-japanske holdning går tilbage til en ulykke i 1991 hvor en gruppe bjergbestigere fra Japan og Kina forsøgte at bestige det hellige bjerg Khawa Karpo (som hidtid er forblevet ubesteget). Tibetanerne

i området havde på forhånd protesteret heftigt imod foretagendet, der blev anset for stærkt blasfemisk og fornærmende. Men Tibetanernes protester blev ignoreret af myndighederne og ekspeditionen fik grønt lys til deres forehavende. På den sidste etape på vej mod bjergtinden blev ekspeditionen ramt af et pludseligt snevejr (nogle beretninger siger en lavine) og alle 17 ekspeditionsmedlemmer døde. Selvom bjergbestigerne både omfattede Kinesere og Japannerer refererer de lokale til ekspeditionen som et rent japansk foretagende. Tilsvarende rettes de negative følelser i forbindelse med turisme først og fremmest mod

Japanerne. Ved at fokusere på Japanerne og ignorere den kinesiske andel i ekspeditionen og turismen generelt bliver det muligt på samme tid at kritisere turismen og stadig deltage i den. Samtidig er det også mere sikkert kun at fokusere på Japanerne og ikke på flertallet af turisterne, som udgøres af Han-Kineserne.

Selvom de fleste lokale Tibetannere giver udtryk for, at det var bjergguden, der greb ind og dræbte bjergbestigerne for deres helligbrøde (tilskyndet af de lokales bønnen), ser mange samtidig denne begivenhed som et vendepunkt, hvorfra ting begyndte at gå den gale vej og gletcherne be-

gyndte at smelte og vejret at blive varmere. Mens nogle tolker ændringerne som et udtryk for bjergets fortsatte vrede, mener andre, at der snarere er tale om en svækkelse af bjergets magt, eller at bjergguden har trukket sig tilbage fra menneskene. En ung Tibetaner udtrykte dette på følgende vis: "Bjergene er ikke længere så smukke, som de var før i tiden, og de beskytter heller ikke menneskene så godt længere". Uanset om man tolker ændringerne som vrede eller svækkelse er det noget, der forårsager stor bekymring hos mange. I og med at guder, som er fysisk manifesteret i bjerge eller andre landskabslementer er del af en bestemt lokalitet, står menneskene i dette område også de pågældende guder nærmere end andre. Det er lokalt at gudernes vrede udtrykker sig, som for eksempel i sneskred og laviner eller i oversvømmelser i området. Samtidig er gudernes positive magt til at beskytte og hjælpe (for eksempel ved at sende regnen på det rette tidspunkt og i de rette mængder, så høsten bliver god, eller ved at holde sygdomme borte fra mennesker og dyr) også lokal. Derfor ser de lokale sig som bjergenes vogtere hvis ansvar det er at sørge for at tabuerne overholdes. Selv når det er udefra kommende, som bryder tabuerne og dermed forårsager gudernes vrede, er det ofte de lokale, der bliver ramt og lider under denne vrede. Nu om dage er det imidlertid ikke altid muligt eller praktisk at værne om bjergene som før i tiden. En stor del af udviklingen i området, hvad enten der er tale om infrastruktur, industri eller turisme, styres udefra af private investorer og statslige beslutninger. Og disse tager sjældent

hensyn til religiøst begrundede indvendinger fra lokal side (dog blev der efter bjergbestigerulykken indført et forbud mod yderligere forsøg på at bestige Khawa Karpo). Udsigterne ved åbent at sætte sig op imod regeringens initiativer eller det private erhvervslivs uhæmmede udfoldelse er dårlige. Tiltrækningen af private investorer fra den pengestærke østkyst er en del af den økonomiske strategi for området. Tidligere var der især tale om Han-kinesiske tømmerfirmaer, der fik tømmerhugstkoncessioner i området. Efter 1990'ernes store oversvømmelser af Yangtze-floden indførte den kinesiske regering imidlertid et totalt forbud mod tømmerhugst i området, idet man mente at årsagen til oversvømmelserne lå i at man havde fældet træerne på bjergskrænterne. I Yunnan provinsen blev turismen udset til at skulle kompensere for de tabte indtægter fra tømmerhandelen. For at opbygge den nødvendige infrastruktur i form af hoteller forsøger lokale byråd derfor at tiltrække pengestærke investorer fra Shanghai og Beijing. Nogle steder bliver hele bydele endda revet ned og genopbygget som splinternerne "antikke byer" for at give turisterne en "autentisk" oplevelse af en glansbilledeversion af fortiden. Alt imens forsvinder de oprindelige indbyggere fra disse områder. Men selvom hovedparten af turismeindustrien og dens indtægter ikke er på lokale hænder, er det som nævnt ofte en vigtig indtægtskilde og bliver set som et lukrativt, omend kritisabelt, alternativ til det traditionelle landbrug. Dette gør det tilsvarende svært at sætte sig åbent op imod turismen.

I denne situation har klimaæn-

dringer givet de lokale en ny mulighed for at udtrykke deres utilfredshed og kritik af udviklingen. Klimaændringer er dermed blevet til et stærkt symbol for de ting den enkelte Tibetaner er utilfreds med i det moderne Kina. Der er således langt fra tale om en anakronistisk holdning når folk siger, at det er Japanernes skyld at det regner ved Khawa Karpo. Tværtimod bruges forskellige forklaringsmodeller til at positionere sig og forholde sig til lokale, nationale og globale forhold i en situation hvor mere direkte former for kritik kan have negative konsekvenser. Samtidig kan forskellige forklaringsmodeller bruges til at retfærdiggøre egne handlinger og beslutninger i en verden, hvor folk ofte står over for dilemmaer, hvor modsatrettede værdier og interesser skal forenes. Ved for eksempel især at fokusere på japanske turister eller på andre faktorer som menneskelig egoisme som hovedårsagerne for klimaændringer, er det muligt at forsvare ens egen deltagelse i og udnyttelse af de muligheder turismen tilbyder uden derved at give køb på sin identitet som Buddhist. Brug af traditionelle forklaringsmodeller er således en måde at forholde sig til nutidens forhold i det østlige Tibet. ■

ANJA BYG HAR LÆST BIOLOGI OG ANTHROPOLOGI (SUPPLERINGSFAG) VED AARHUS UNIVERSITET. I 2006 TIL 2008 VAR HUN GÆSTEFORSKER VED OXFORD UNIVERSITET, HVOR HUN VAR MED I ET PROJEKT, LEDET AF MISSOURI BOTANICAL GARDEN I USA, OMKRING KLIMAÆNDRINGERS KONSEKVENSER I DET ØSTLIGE TIBET.

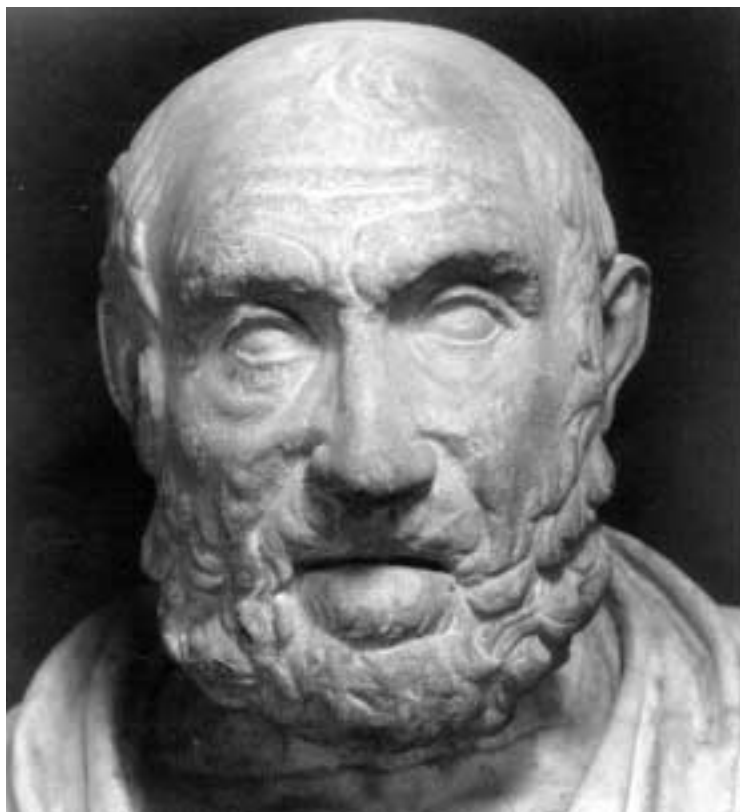
alle fotos af forfatteren

Klimaet og menneskets karakter

De Hippokratiske Skrifter tilhørte den gren af den klassiske tænkningens environmentalisme, der så på sammenhængen mellem klimaet og menneskets karakter. Her blev menneskenes karakter sat i forbindelse med graden af årstidsvariation, det vil sige vejrforandringer forbundet til de fire grundelementer, varme, kulde, fugt og tørhed. Klimaet i Asien var stort set ens året rundt, og derfor var asiaterne harmoniske, blide, modløse og feje, mens de store årlige klimavariationer i Europa gjorde europæerne vilde, dumdristige og modige. Varmen i syd medførte, at der fordampede meget væske fra kroppene, hvorfor folk blev små, mens folk i nord ikke mistede så meget væske og derfor blev meget store. Klimaet påvirkede således såvel menneskenes karakter som deres krop, og en nærmere bestemmelse af, hvordan dette skete, blev fremstillet af pythagoræerne, idet de ud fra de fire grundelementer bestemte menneskets helbred. Varme og fugt fremmede blodet, kulde og fugt slimet, varme og tørhed den gule galde og kulde og tørhed den sorte galde. Mennesket var afhængigt af klimaets kombination af disse elementer, og hermed var grundlaget lagt for at bestemme folk ud fra de klimatiske forhold.

Helt frem i oplysningstiden spøjte disse livsvæsker som bestemmende for menneskene. Dette ses hos den berømte svenske naturforsker, Carl von Linné, der i 1758 i den 10. udgave af sit store værk, *Systema naturae* frem-

Buste af Hippokrates.

stillede racerne ud fra de fire elementer, luft, jord vand og ild svarende til blod, sort galle, slim og gul galle. De fire racer: hvide europæere, mørke asiater, sorte afrikanere og røde amerikanere var karakteriseret ved hver sit temperament, styret af de fire elementer: europæeren var sangvinsk, asiaten melankolsk, afrikaneren flegmatiske og amerikaneren kolerisk. I forlængelse heraf var europæeren opfindsom, optimistisk og styret af love, asiaten styret af meninger, afrikaneren snu, doven, letsindig og styret af luner og amerikaneren friheds-

skende og styret af vaner. En noget tilsvarende argumentation lå bag Kants raceopfattelse. Den menneskelige urrace havde været hvid med brunlig lød. Ud fra denne urrace var der under påvirkning af klimaet og ved en større eller mindre degeneration dannet fire racer, således at Nordeuropas fugtige kulde formede den blonde europæer, Amerikas tørre kulde formede den kobber-røde amerikaner, Vestafrikas fugtige varme formede den sorte neger, mens Hindustans tørre varme formede den oliven-gule inder. Disse fire racer udviklede så hver

VEJR, VIND og MENNESKER

- NÅR MENNESKET SKABES AF KLIMAET

Når en læge kommer til en by, skal han især bemærke sig stedets klima, for så ved han, hvilke sygdomme han vil møde i denne by. Således anbefales det i *De Hippokratiske Skrifter* fra omkring 400 fvt. For antikkens grækere var der ikke tvivl om, at der var en sammenhæng mellem klimaet og menneskene, hvor klimaet omfattede såvel astrologiske som vejrmæssige forhold. Bestemmelsen af mennesket ud fra klimaet var et af de tidligste forsøg på at skabe en verdslig erkendelse af menneskenes karakter og livsformer.

af OLE HØIRIS

især yderligere variation i forhold til de lokale klimatiske og fødemæssige forhold. Dog var det sådan, at denne tilpasning ikke kunne medføre transformation fra en race til en anden. Derfor er det tropiske Amerikas indianere ikke blevet til sorte negre. Blandt racerne er de hvide øverst - med England, Tyskland og Frankrig som de mest civiliserede nationer. Dette skyldes, at det kun er mellem den 31. og den 52. breddegrad i den gamle verden, at man har den optimale blanding af indflydelse fra kolde og varme områder og rigdom i

jordens ressourcer. Derfor er det også her, mennesket er degenereret mindst i forhold til den menneskelige urform.

Nord, syd og midten

En anden måde at bestemme menneskene på ud fra klimaet var en opdeling i tre zoner, det kolde nord, det varme syd og den tempererede midte. Mange af disse teorier indbyggede også argumentationen om livsvæskernes karakterdannede effekt, ligesom stjernerne også kom til at spille en dominerende rolle.

En tidlig formulering heraf stammer fra Aristoteles, der mente, at

folkene i nord måske nok var meget modige, men manglede tankevirsomhed og kunstnerisk begavelse. Mod og dumhed medførte, at de var gode til at bevare deres frihed, men ikke kunne danne stater eller herske over andre. De asiatiske folk, folk i syd var derimod kunstnerisk begavede, men manglede mod og levede derfor i ufrihed og slaveri. Og så var der grækerne, der boede lige midt imellem, og som var både modige og intelligente.

Et lidt senere eksempel på denne tankegang var Poseidonios, der levede i det sidste århundrede før

Grækernes sydlige folk var ægypterne.

vor tidsregning og mente, at klima, natur, folk og mentalitet kunne betragtes som en organisk enhed, hvad der blandt andet viste sig ved, at folkekarakteren forandrede sig, hvis folk eller individer flyttede andre steder hen. Dette kunne man blandt andet se hos armenierne, syrerne og araberne, som oprindeligt havde været et og samme folk, men nu var forskellige. Poseidonios mente, at kroppene i det kolde nord sugede fugten til sig fra luften, hvad der gav store kroppe, lys hudfarve, rød-blond hår, blå øjne og meget blod, hvad der igen førte til lav modstandskraft mod feber, ringe intelligens og derfor et stort mod i kamp. I syd sugede varmen fugten ud af kroppen, hvorfor folk her var små, havde sort hud, kruset hår, mørke øjne, magre ben og meget lidt blod, hvad der førte til høj modstandskraft mod feber, høj intelligens og derfor fejhed i kamp. I den midterste zone, hvor romerne boede, forenedes de gode egenskaber, så her var man både intelligente og modige. Dette blev ca. 100 år senere formuleret på følgende måde af den poseidoniosinspire-

rede romerske Vetriv:

... det eneste perfekte område, placeret nøjagtigt i verdens midte og havende på hver side hele verdens udstrækning og dets ekstreme klimazoner, er det, som er beboet af det romerske folk. Ligeledes forenes i Italiens indbyggere en sand ligevægt på grund af en syntese af alle kvaliteterne, både i kroppens form og i mental styrke vedrørende udholdenhed og mod. For præcist ligesom Jupiter er tempereret ved at kredse midt mellem Mars' brændende varme og den kolde Saturn, har Italien de gode, tempererede kvaliteter, som er resultatet af påvirkningen fra begge sider, både nord og syd, og derved er landet uovertruffet. Ved dets klogskab tæmmer det romerske folk de nordlige barbarers mod; ved dets styrke syd-ens opfindsomhed. Således har det guddommelige forsyn tildelt det romerske folks stat en fortræffelig og tempereret region, for at den kan regere hele verden.

Stort set samme verdensopfattelse fremkom hos Ptolemaios i det andet århundrede. Han brugte i sit astrologiske værk *Tetrabiblos*,

de hippokratiske principper til at forklare forskellene på folkenes udseende og moral med skyterne og afrikanerne som de to yderpunkter. I hans astrologiske antropologi var klimaet og menneskenes fysiske og åndelige karakter i de forskellige zoner bestemt af stjerne- og planetkonstellationen, modificeret af månen og solen. Den mellemste zones stjerne- og planetkonstellation medførte et harmonisk middell klima. Denne mellemste zone blev igen opdelt mellem den østlige, hvor solen havde stor indflydelse, og den vestlige, hvor det var månen, der havde den stærkeste indflydelse. Midt mellem nord og syd og midt mellem øst og vest, det vil sige i det sydøstlige Middelhav - i Alexandria hvor Ptolemaios levede - var der de mest optimale forhold, og her levede de ideelle mennesker med høj intelligens, skabende kraft, levende religiøsitet og en fortræffelig karakter.

Og hvis vi lige skal føre denne tænkning frem i tiden, så fremstillede den store franske politiske filosof Jean Bodin det i 1566 på den

Grækernes nordlige folk var skyterne

måde, at folk i nord var domineret af Mars og Månen og derfor disponeret til krig og jagt. Da slim var den dominerende vitale saft, var folk stærke af krop, men uintelligente. De havde en høj indre varme for at modvirke den ydre kulde. Men folk i nord var også sangvinske, idet blod var den centrale livsvæske, og det medførte styrke og munterhed. Folk i nord var ligeledes trofaste, loyale mod regeringen, men også grusomme, fordi de ikke kunne bedømme ting, og dertil var de ret lige glade med sex. De skiftede let fra én religion til en anden (det er jo lige efter protestantismens indførelse), de var meget umådeholdende, og de havde brug for at drikke meget for at dæmpe den indre varme. Heraf kunne man slutte, at loven i nord skulle sættes igennem med sværdet, og det på trods af at disse folk elskede krig og foretrak folkelige regeringer og især frihed. Folk i syd var domineret af Saturn og Venus, og her medførte den sorte galde, at folk var melankolske, trofaste og alvorlige, men også kolde inden i. Og den gule gal-

de gjorde de sydlige folk koleriske. De var dertil ondskabsfulde og snedige som ræve, deres melankoli opildnede deres passioner, hvorfor de var ekstremt grusomme og havde brug for megen afslapning. De var jaloux på deres kvinder og enormt liderlige. Nok var de intelligente, men de var også ekstreme i deres adfærd. De var eftertænksomme ligesom gamle mænd, religiøse af sind, eksperter i videnskab, men dårligt tilpasset politisk aktivitet. Endelig var der de folk, der boede i midten. Her dominerede Jupiter og Merkur, og derfor var disse folk magtfulde og adrætte. De havde på en måde det bedste fra de to yderområder. De var blandt andet troværdige og havde et stort talent for at herske. Altså kunne man sammenfatte det på følgende måde: Nord havde militær magt, Syd havde videnskab og religion, og Midten havde dannet de største imperier og skabt videnskab om politik og lov. Hermed kunne man anskue mennesket og dermed samfundet som bestemt af verdslige forhold, forhold man kunne stu-

Aristoteles.

dere empirisk, og hermed kunne Bodin med denne kopiering af antikkens environmentalisme konstatere, at Frankrig, som i hans verden lå i midten, måtte blive verdens ledende magt.

Et stort problem for os i Danmark er, at vi ikke kan få os selv placeret i midten. Men det skabte benediktinermunken Paulus Diaconus en løsning på i det 8. århundrede i værket *Longobardernes historie*. Her viste han, at livet i Nordens klima var meget udfordrende, og at menneskene her levede sundt, formerede sig meget og derfor jævnligt måtte sende befolkningsoverskuddet i form af store grupper mod syd. Udfordringerne ved livet i det kolde nord havde givet et enormt potentiale, som efter udvandringen blev realiseret i de sydlige lande i form af erobring og undertvingelse af de sydlige folk. Det var en teori, forfatteren Johannes V. Jensen senere videreførte. Hos ham skyldtes verdens udvikling jyder, der drog mod syd og vest og her på grund af deres store potentiale skabte de store civilisationer.

Den globale model

Grækerne bragte også klimaet ind i analyserne i et mere globalt perspektiv. Parmenides fra Elea opdeltede i tiden omkring 450 fvt. jorden i fem klimatiske zoner: en varm i midten med to tempererede udenom og yderligere to kolde yderst. Eratostenes kunne i det 3. århundrede fvt. tilføje, at mennesker på grund af denne gloende zone kun kunne bo i den nordlige tempererede zone, mens Krates fra det 2. århundrede fvt. mente, at den sydlige tempererede zone også var beboet, om end vi ikke kunne komme i kontakt med folkene der. Beboerne på det sydlige kontinent blev kaldt antipoderne, og i de følgende århundreder skulle der blive mange udsagn for og imod ideen om deres eksistens. Da denne zoneopdeling af verden ikke har så meget med klimaets bestemmelse af menneskene at gøre, skal jeg kun kort lige bemærke, at for de kristne var liv på den sydlige halvkugle umulig, da ildbæltets uigennemtrængelighed ville medføre, at Adam og Eva skulle have levet to gange, at Jesus skulle have lidt på korset to gange osv. Dertil kom, at det jo klart fremgik af *Det Ny Testamente*, at ingen af apostlene, der jo blev udsendt til alle mennesker i verden, rejste syd for ækvator. Og endelig havde Augustin i det 5. århundrede i *Om Guds Stad* klart afvist muligheden. Derfor blev folk i middelalderen forbandet og endog brændt for at hævde eksistensen af mennesker syd for ækvator.

Oplysningstiden

I oplysningstiden var den samfundsmæssige udvikling bestemt af den menneskelige fornuft, og her blev de klimatiske forhold reduceret til enten at fremme eller hæv-

me udviklingen. Nogle områder som f.eks. Amerika havde så elendige klimaforhold, at de endog kunne degenerere de europæere, der flyttede derover. Comte de Buffon havde i 1749 konstateret, at alle dyr i Amerika var mindre end deres artsfæller i den gamle verden. Selv menneskene var sølle, idet de ikke havde været i stand til at tage magten over naturen, ja så sølle var mændene, at de ikke kunne opfylde kvindernes seksuelle behov, hvad der vakte en ikke ringe interesse blandt tidens filosoffer. Årsagen var en 1000 år senere syndflod end den fra *Bibelen* kendte, hvad der også viste sig ved, at Amerika var meget fugtigt. Dette blev af den næsten samtidige Cornelius de Pauw udbygget med, at både europæiske dyr og mennesker forfaldt, hvis de slog sig ned i Amerika. Den amerikanske natur og det amerikanske klima var således destruktivt på udviklede livsformer. Dette satte gang i amerikanerne, og med Benjamin Franklin i spidsen arbejdede de hårdt på at vise, at det amerikanske kontinent tvært imod var basis for stor kreativitet. Dette nød indianerne godt af, for de blev bevis på det amerikanske environments kreative kraft.

Buffon udviklede også den teori om racerne, som inspirerede Immanuel Kant. Buffon mente, at raceforskelle skyldtes vandringerne og klimaet. Urracen var opstået i omegnen af Det Kaspiske Hav, hvorfra den havde spredt sig over jorden. Spredningen ind i nye klimatiske omgivelser havde ført til et menneskeligt forfald, stort set ligefrem proportionalt med afstanden fra oprindelsesområdet. Kun den hvide race havde i stort omfang bevaret urracens træk, da menneskene i de tempererede lande kun

havde vandret kort og derfor kun havde ændret sig meget lidt. Specielt var menneskene i den tempererede zone mellem den 40. og 50. breddegrad favoriseret i form af det optimale klima og de mest optimale forhold for menneskelivet og for udviklingen. Dette kunne man se på deres smukke kroppe og harmoniske ansigter, tydelige tegn på en perfekt sammenhæng mellem mennesket og miljøet. De var en slags modellernes model, hvorfra de øvrige europæiske folk var degenereret, og i kraft af sin store lighed med urmennesket også den race, hvorfra de tre resterende racer, den sorte, den amerikanske og den kinesiske, var degenereret efter deres lange vandringer. Inden for hver af disse racer gentog mønstret sig med en slags racens modelfolk, hvorfra de andre var degenereret. Disse forfald skyldtes primært miljøet i bred forstand, spaltet ud på tre faktorer: klimaet, og afhængig heraf, føden, og afhængig af de to første træk, skik og brug.

Ideerne om en sammenhæng mellem klima og race var dog ikke helt uproblematisk. Der var to muligheder for racernes opkomst, enten havde Gud skabt dem - og det stod der ikke noget om i *Bibelen* - eller også skyldtes det klimaets påvirkning, men så skulle man kunne registrere, at sorte blev hvide i nord og hvide sorte i syd, for med en tidshorisont på 6000 år mellem skabelsen og dommedag, måtte det gå så hurtigt, at det kunne registreres. Men folk ændrede tilsyneladende ikke race, selv om de i generationer boede i et andet klima. Et bud på en løsning fra flere af tidens filosoffer var, at Gud efter udvandringen fra Babylons mislykkede tårnbyggeri havde tilpasset folkene

til de områder, de slog sig ned i. Herefter var de race-mæssigt uforanderlige.

Romantikken

I romantikken anså man verden som skabt af Gud med henblik på den menneskelige velstand, så ifølge den tyske geograf, Carl Ritter, var det geografens opgave at tolke verden, så man kunne agere i overensstem-

melse med Guds plan. Her var det naturen i sin helhed af jord, planter og klima, der havde en bestemmende indflydelse på kulturen. Men mere generelt forestillede man sig, at de nationale kulturer udviklede sig en dialektik mellem mennesket i mere eller mindre kultiveret form og omgivelserne, herunder klimaet, således at mennesker, kultur, religion, sprog, historie udgjorde en organisk helhed, forenet af den nationale ånd, der var en del af naturens store ånd, ofte opfattet som Gud. I begyndelsen levede mennesket som et dyr, kun styret af sine instinkter, og her havde omgivelserne en enorm stor indflydelse på formningen af kulturen, men efterhånden som mennesket kultiveredes svandt omgivelsernes indflydelse. De stærke kulturer spredte sig ved folkevandringer, men omkring år 1900 fandt man ud af, at kulturer også kunne sprede sig, uden at det skulle ske ved folkevandring, og kort tid efter, blev man klar over, at enkelte kulturelementer også kunne sprede sig uafhængigt af den øvrige kultur.

Kolosseum.

I den globale proces spredte kulturtræk sig ud over verden, blev tilgængeligt af de forskellige kulturer og derefter tilpasset nationens eller naturfolkets organiske helhed, herunder ikke mindst klimaet.

Moderniteten

I moderniteten var det primært den samfundsmæssige udvikling på samfundets betingelser, der var i fokus, men enkelte forsøg på at inddrage klimaet blev også forsøgt, nu omtalt som økologi. Enkelte forsøgte at finde love for forholdet mellem klima og samfund, ligesom der var forsøg på at indskrive samfundet i et økosystem, hvor klimaet var en del. Men de fleste økologiske analyser endte ud i romantikkens opfattelse af forholdet mellem klima, natur og livsform.

I mere end 2500 år har man på forskellig vis set mennesket som et produkt af klimaet i større eller mindre udstrækning. Nu ser det ud som om, man er ved at vende denne argumentation på hovedet, idet mange nu forsøger at fremstille klimaet som et produkt af menne-

sket. Endelig synes vi som mennesker at have fået den magt over alting, som videnskaben siden den vandt dominansen i forhold til religionen, har tørstet efter. Dette synes at være en opfattelse, der er mere i tråd med det senindustrielle samfunds selvopfattelse, end ideer om menneskets hjælpeløshed over for universets kræfter. ■

Litteratur:

E. Cassirer: Die Philosophie der Aufklärung. Tübingen 1973.

Ole Høiris: Antropologien i antikken. Århus 2001.

Ole Høiris: Antropologi i middelalder og renaissance. Århus 2006.

F. Thomas: The environmental Basis of Society. New York 1925.

OLE HØIRIS ER DOCENT VED AFDELING FOR ANTROPOLOGI, ARHUS UNIVERSITET OG HAR PRIMÆRT ARBEJDET MED FAGETS TEORIHISTORIE. ARBEJDER FOR TIDEN PÅ EN MONOGRAFI OM BRUGEN AF DE FREMMEDE SOM REFLEKSIONSFIGUR FRA ANTIKEN TIL MODERNITETEN.

HVIDE FÅR, BROGEDE KØER og RØDBRUNE HESTE

HVORDAN MAN FORUDSIGER VEJRET VED HJÆLP AF DRØMME

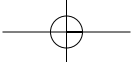
af *ADRIËNNE HEIJNEN*

Den 5. marts 2000 tog jeg bussen fra Reykjavík til Flúðir, en lille landsby på ca. 200 indbyggere hvor jeg skulle lave feltarbejde. Jeg havde egentlig håbet på, at kunne tage bussen dagen før, men opdagede først på selve dagen at bussen ikke kørte hver dag. Bussen var et lille fartøj med plads til 8 personer. Vi var kun tre passagerer der skulle vejen over bjergpasset Hellisheiði, forbi købstaden Selfoss, og derefter nordpå i retningen af højlandet og de berømte turistiske seværdigheder: vandfaldet Gullfoss og det geotermiske område Geysir. Så snart vi kom udenfor Reykjavík kørte vi

ind i en snestorm. Bussen arbejdede sig langsomt frem. Det var umuligt at se længere frem end et par meter. På grund af det voldsomme snevejr var det som om vi kørte i en surrealistisk drømmeverden. Dette billede blev forstærket af tanken om at vi kørte i retningen af vulkanen Hekla, som kun en uge før var kommet i udbrud og stadigvæk var aktiv. Efter 100 kilometer kørsel der følte som en evighed i en lang, smuk, hvid tunnel, dukkede den første gård ved Flúðir op i det snehvide landskab.

På parkeringspladsen foran landsbyens eneste butik blev jeg hentet af min kommende arbejds-

giver. Selvom Flúðir er den eneste landsby i det administrative distrikt Hrunamannahreppur, som består af et område på 250 kvadratkilometer med kun 700 indbyggere, var der på det tidspunkt bolignød på grund af byggestop. Når man kommer udefra, kan man kun få et sted til at bo i tilknytning til arbejde. Derudover var fordelen ved at arbejde at det gav bedre mulighed for at komme i kontakt med folk, da mange indbyggere havde arbejdsuger på 50 timer eller mere. Mit job ville bestå af at plukke og pakke tomater i et af landsbyens mange drivhuse. Den lille lejlighed, som jeg havde

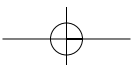
fået tilbudt sammen med jobbet, lå i naboens drivhus. Så snart jeg åbnede min dør kiggede jeg ud over mange rækker flotte roser, mens sneen lå meter høj udenfor. Den hvide sne var blevet sort på grund af asken som vulkanen Hekla havde spyttet ud.

Hrunamannahreppur er ét af Islands mest indlands liggende landbrugsområder. Oprindeligt boede indbyggerne på gårde, som lå spredte i landskabet. De levede af lidt agerbrug, men især af heste- og fårehold. Siden 1930'ene begyndte man dog i større grad at udnytte de geotermiske ressourcer i området. Landsbyen Flúðir

opstod omkring de geotermiske kilder og i 1950'erne rejste man adskillige drivhuse. Området består derfor i dag af en blanding af hortikultur, kvæghold, agerbrug (især kartofler og kål) og enkelte virksomheder, såsom Limtré, en træ- og laminatfabrik.

Temaet for mit feltarbejde i dette område var drømmefortællingens sociale betydning. Vi ved fra de første islandske manuskripter at, i hvert fald, siden 1100-tallet har islændinge anvendt deres 'natte-drømme' som vigtige kilder til viden om fænomener og begivenheder, som det vågne sind ikke har adgang til. Kilderne viser at der er

kontinuitet i dette perspektiv på drømme helt til nutiden. I årene 1996, 1997 og 1999 havde jeg allerede lavet feltarbejde om emnet i Reykjavík, men mit formål med at lave feltarbejde i Hrunamannahreppur var at undersøge om der var forskel mellem urbane og rurale drømme og måder hvorpå de blev anvendt i dagligdagen. Én af forskellene var at drømme i Hrunamannahreppur oftere end drømme i Reykjavík bruges til at forudsige vejrforhold. Vejret var et vigtigt samtaleemne i området og blev diskuteret i detaljer når folk sad side om side i de lokale varme kilder efter en lang arbejdsdag.

Sande drømme

I princippet drømmer alle om natten, men ikke alle er lige gode til at huske drømme eller til at give dem opmærksomhed. Sådan er det også i Hrunamannahreppur. En del indbyggere var ikke særlig interesserede i at tale om drømme. Andre i området, mænd og kvinder i forskellige aldre, er kendte for at være gode til at drømme om begivenheder, som vil ske i fremtiden, eller til at tolke drømme. Min daværende arbejdsgiver er én af de gode drømmere og drømmefortolkere og alle i området kendte til hendes evner. En morgen da jeg kom på arbejde, var hendes mand fuld i gang med at flytte maskiner og værktøj indendørs. Hun fortalte mig senere at grunden til han gjorde det, var at hun havde drømt at der var sne på vej og hun havde fortalt ham drømmen så snart hun vågnede. Drømme formidler ikke kun personlig viden til selve drømmeren, men idéen at drømme har 'sand viden' i sig er fremherskende i Island. De skal bare tolkes rigtigt. Dette betyder at andre end drømmeren kan anvende drømmen i deres dagligdag og at en drømmer kan drømme en drøm, som overhovedet ikke har noget at gøre med drømmeren selv men med en hel anden person, der viser sig i drømmen, eller med et naturfænomen såsom vejret. Når en person regelmæssigt drømmer drømme, som giver hende/ham viden om fortiden, nutiden eller fremtiden, bliver den person kaldt for at være berdreyminn. Ber betyder 'bar' og dreyminn er et adjektiv dannet af verbet 'at drømme'. Det betyder at begrebet dækker over idéen, at drømme åbenbarer begivenheder

i verden og ikke (kun) det som foregår i et individs sind. Ifølge Islands mest udbredte drømmeteorik trækker drømmere sig ikke tilbage i en isoleret verden, adskilt fra det sociale vågne liv, men derimod åbner verden sig for drømmerens øjne, hvorved indsigt opnås i fænomener og begivenheder, der normalt er skjulte for det vågne sind.

Dyr, drømme og vejrforhold

I Island tror mange på, at drømme kan give indblik i personers liv. De kan især være behjælpelige ved krise- eller overgangsfaser, såsom fødsel, kærlighed, giftermål, sygdom eller død. Drømme er dog også betydningsfulde praktiske hjælpemidler med hensyn til daglige gøremål. En af mine venner nævnte en gang overfor mig, at hendes far, der er landmand, aldrig ville have overlevet uden sine drømme. En rigtig tolkning af drømme kan give oplysninger om vejrforhold, kommende naturkatastrofer, såsom jordskælv eller et vulkanudbrud, eller om den kommende høst.

Indbyggerne i Hrunamannahreppur fortalte mig mange 'vejrdrømme'. Her følger et eksempel fra en kvinde i halvfjerdserne:

Jeg drømmer altid om får når der kommer sne. Der er faldet meget sne i den sidste periode og for omkring en halv måned siden, drømte jeg at jeg så en utrolig stor lastbil, her ude på vejen, som går til Selfoss. Fabrikken Limtré har meget store lastbiler, men jeg syntes at denne lastbil var mindst halvanden gange så lang. Jeg har aldrig set sådan en lastbil i virkeligheden. [...] På én eller anden måde kunne jeg kigge ovenfra ind i bilen. Den var proppet

med hvide får. Så sagde jeg [i det vågne liv til dem som hun fortalte drømmen]: Nu får vi en masse sne og det viste sig at være rigtigt.

Ved at høre mange vejrdrømme, opdagede jeg at hvide får ikke er et personligt symbol for denne kvinde, men at det er et udbredt drømmesymbol. Selvom mange islændinge fortalte mig, at de har udviklet et personligt drømmesprog, mødte jeg ofte de samme symboler og tilskrevne betydninger hos andre. Det samme gælder hvide får, der næsten altid bliver tolket som kommende snevejr. Ved at analysere hundredvis af drømme, som jeg har samlet både ved at tale med folk, og ved hjælp af de etnologiske samlinger på Islands forskellige forskningsinstitutter, opdagede jeg at det især er heste, kvæg og får, som står for forudsigelse af vejrforhold. Når man laver en systematisk analyse af fællessymboler og betydninger, dukker der faktisk et videns- og symbolkompleks op bag islandsk drømmetolkning, som er mindre ad hoc end man tror i første omgang.

Drømme om heste, får og kvæg er anset for at forudsige regn, solskin, sne, en hård vinter, kulde, storm med regn, overskyet himmel, en mild periode eller sne- eller isfri land, tøvejr eller klart vejr. Udover kvæg, er der også mange der mener at når man drømmer om tørfisk vil den kommende vinter blive hård eller der vil falde meget sne. Desuden er jeg stødt på nogle eksempler på at drømme om at fange ørred tolkes som en tør eller mild periode eller en periode med sne.

Disse drømmebilleder skal ses i den større kontekst af et drøm-

meunivers hvor dyr er vigtige symboler. For at få indsigt i i hvilken grad drømmebilledernes betydning var delt blandt islændinge, har jeg lavet en database over drømmebilleder og fandt frem til 123 dyresymboler. Firs af disse kunne klassificeres som husdyr (heste, får eller kvæg). Resten af de 123 dyr, som folk nævnte som havende en betydning, kunne for eksempel være små dyr såsom mus, rotter og små fugle, der oftest står for personer; laks, som er et generelt tegn for noget positivt såsom en god høst eller et godt resultat til en eksamen; eller lyserøde heste og sorte fugle, der anses for at være tegn på dødsfald.

Som ovennævnte oversigt over husdyr og deres betydninger viser, er mange drømmesymboler flertydige. Heste og kvæg kan varsle sne, men også regn, tøvejr eller tørke. Dette betyder ikke at islandsk drømmetolkning er upræcis og at man bare kan vælge den betydning som er mest passende i forhold til situationen man befinder sig i. Snarere siger dette noget om drømmenes relation til det vågne liv. Hvor et psykologisk perspektiv til drømme indebærer en klar skelnen mellem søvnen og det vågne liv, da søvnen opfattes som en individuel (læs ikke-social) tilstand, er den her omtalte islandsk drømmetolkning baseret på en forståelse hvor den drømmende og vågne sfære betragtes som to sider af den samme verden. Dette betyder at den viden som genereres igennem drømme og drømmefortælling er kontekstuel. Drømme tolkes i forhold til begivenheder i det vågne liv og det vågne liv anses for at påvirke drømmen. For eksempel, når man drømmer om lyse heste om som-

meren er det mere logisk at drømmen varsler en tør periode i stedet for sne. Det har også betydning i hvilken kombination drømmesymboler optræder. Med hensyn til dyresymbolerne er ikke kun farven vigtig, men også dyrenes bevægelse, retningen de kommer fra eller går til, og deres adfærd. Drømmer man for eksempel om heste der kommer løbende fra en vestlig retning betyder det, at man kan forvente en storm fra vesten. Brogede og jordfarvede dyr er ofte mere entydige. Brogede køer, får, heste, samt rødbrune heste varsler regn. Dog hvis hesten ser sygeligt ud og har

svært ved at stå på benene, kan dette også varsle sygdom i familien. Dette er igen afhængig af interaktionen mellem det vågne liv, måden drømmebilledet optræder og drømmetolkernes erfaring og situation.

Når vi bliver lidt ved 'drømmedyruniverset' er det interessant at husdyrflokken (kvæg, heste og får) dels adskiller sig i deres betydning fra andre dyrgrupper der optræder i det islandske drømmesprog, dels adskiller sig indbyrdes. En strukturalistisk inspireret analyse, som er baseret på hvor dyrene befinder sig i landskabet, viser nedenstående billede:

öræfi: ubeboet eller uopdyrket land

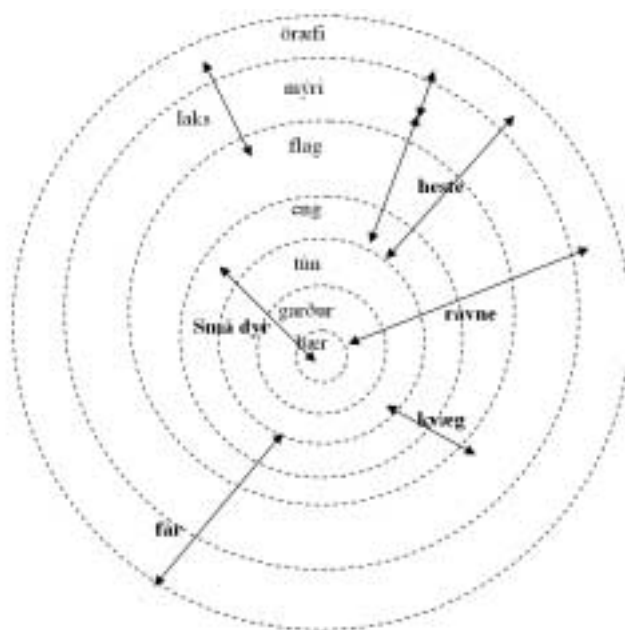
myri: moseområde, som før landbrugets mekanisering blev anvendt til høslat

flag: overgangsmark, ekstensiv dyrket

eng: eng - *tún*: toft - *garður/akur*: have med blomster eller grønsager - *bær*: gården

Dyrets placering i landskabet

Dyrets bevægelsesrum i landskabet

Figur 1 Model af rumlig klassificering (tilstedeværelse og bevægelse) af dyr der er betydningsfulde elementer i islandske drømmefortællinger.

De små dyr danner den første gruppe dyresymboler og omfatter insekter, små fugle, mus, rotter eller ræve med unge. Karakteriserende for denne gruppe er at alle dyr lever i nærheden af menneskelig beboelse, men de er uden for menneskelig kontrol. De får ikke navne, ligesom heste og nogle gange køer, og betragtes som uspiselige. Som dyresymbol står disse dyr alle sammen for levende personer og så især personer der har en bestemt rolle, for eksempel, gæster der vil besøge drømmeren eller drømmerens familie i det vågne liv eller folk som sladrer om drømmeren. Disse dyrs kendetegn, at de lever tæt på mennesker men er uden for kontrol, repræsenterer den tvetydige position som gæster og sladrere folk har. En sådan forklaring passer godt til islandsk samfundsstruktur hvor folk lever i tætte og komplekse netværk. Det gamle islandske udtryk 'að skíra gestinn' er også oplysende i denne sammenhæng. Udtrykket, der betyder at døbe eller 'rense' gæsten, blev anvendt når en ukendt person nærmede sig gården

og beboerne bad om personens navn. Følger vi Mary Douglas teori om renhed og fare kunne man påstå, at ved at klassificere gæsten ved hjælp af navneoplysning bliver han eller hun mindre truende.

Den anden gruppe dyr består af ovennævnte husdyr (kvæg, heste og får). Dette er en gruppe som er under menneskelig kontrol. Dyrene er ofte navngivet eller har i det mindste fået et nummer. I det islandske drømmesprog betragtes får, kvæg og heste som tilhørende en fællesgruppe når de står for vejrforudsigelser. Men nogle dyr tilhører den gruppe mere entydigt end andre og dette har noget at sige om betydningen de har fået tildelt. Edmund Leach, der har lavet en strukturalistisk analyse af dyr i det britiske univers, har for eksempel vist at dyr som duer og kaniner er tvetydige med hensyn til den britiske folketaksonomi. De betragtes som uspiselige skadedyr, da de spiser afgrøder, men klassificeres også som vildt og bliver dermed spiselig. Tvetydigheden, som har basis i dyrenes adfærd og rumlige klassifikati-

on, kendes også blandt de islandske dyresymboler. Heste, for eksempel, kan ikke kun forudsige vejrforhold, men også død. Når de optræder som drømmesymbol som står for vejrforhold, klassificeres de sammen med får og kvæg. Som vilde, utæmmede dyr, der lever i moseområder eller det uopdyrkede land, er de lige som ravne og sæler som forudsiger død. Desuden optræder heste ikke kun som metafor i drømme, men også som sig selv. Dette skyldes deres tredje klassificering, nemlig at de er ligesom mennesker. Hvis de i deres liv har haft et meget tæt forhold til en person, kan hesten vender tilbage efter sin død, især i drømme, og optræder som en slags skytsånd. Hunde tilhører også denne kategori. En kvinde fortalte mig hvordan hendes hest ofte hjælper hende med at tage svære beslutninger i livet. Han viser sig i drømme og har for eksempel hjulpet hende med at købe en lejlighed. I drømmen forvandlede hesten sig nemlig til den person hun skulle henvende sig til for at kunne få finansieret lejligheden. Hesten vi-

ste desuden hvilken lejlighed det skulle være, ved at stå foran den i drømmen. I disse tilfælde optræder hesten som sig selv. Det tætte forhold mellem mennesker og nogle heste kommer til udtryk i at nogle heste begravnes i folks have, hvor deres gravsted pyntes med blomster. I modsætning til heste er køer entydige som drømmesymbol i at de altid står for vejrforhold. Dette afspejler deres klassifikation som tæmmede dyr som er under menneskelig kontrol og som befinder sig rimelig tæt på gården.

Den tredje gruppe dyr består af laks. Laks optræder kun 5 gange som drømmesymbol i mit samlede materiale og betragtes i alle tilfælde som et positivt symbol: at man vil bestå sin eksamen, få en god høst eller få opmærksomheden af en person man er forelsket i. Det betragtes især som noget godt hvis man i drømmen har fanget eller spiser en fed laks. Laks optræder som byttedyr og er dermed spiselige.

Den fjerde gruppe dyr består af tidligere nævnte dyr nemlig ravne (eller sorte fugle), utæmmede he-

ste og sæler.

Denne kortfattede analyse viser at der ligger strukturelle principper bag drømmebilledernes betydning. Dog er drømmesymbolerne tilstrækkelig fleksible og flertydige til at der er mulighed for at kunne anvende dem i forskellige situationer, af forskellige grupper og med forskellige formål. Drømme der omhandler vejrforhold er ret populære blandt især mandlige landmænd og drivhusejere i Hrunamannahreppur.

Vejrdrømme er mindre personlige at formidle end for eksempel drømme som forudsiger sygdom, krise eller død. Men vejrdrømme er ikke blot et neutralt samtalemotiv, der kan anvendes i alle mulige situationer. Drømmefortælling har såvel en kosmologisk som strategisk betydning. Indenfor en kosmologisk kontekst hjælper drømmenarrativer til at indskrive drømmerens handlinger og beslutninger i et meningsfyldt univers. Kosmologien, som er flettet sammen med idéen om eksistensen af sande drømme, bygger på idéen, at der findes en sammenhæng mellem handlinger, begivenheder og fænomener. Udover dette, kan drømmenarrativer anvendes strategisk, for eksempel, til at opnå prestige og til at flytte opmærksomheden væk fra uligheder i færdigheder, og i landmændenes adgang til ressourcer og viden. Det islandske samfund kendetegnes af en egalitær ideologi, samt en stærk individualisme. I denne kontekst kan vejrdrømme anvendes på en lignende måde end antropologerne Gísli Pálsson og E.

Paul Durrenberger har påvist for drømmenarrativer som islandske fiskere benytter sig af. Nogle islandske fiskere påstår at det er den viden som de får igennem deres drømme, der er ansvarlig for at de får en bedre fangst end deres kolleger. Pálsson og Durrenberger har forsøgt at afmystificere denne viden ved at påvise at forskellen i fangsten ikke hænger sammen med drømmene, og heller ikke med fiskernes erfaring. Snarere har den at gøre med bådernes størrelse og antallet af sejlture. De påstår at fiskere bruger deres drømmefortællinger ikke til at få indsigt i naturlige fænomener og dyrenes adfærd, men til at iscenesætte sig selv med det formål at opnå prestige og, dermed, adgang til kapital og teknisk udstyr. På lignende måde kan drømme i det rurale Island anvendes. I de tætte sociale netværk, som kendetegner islandske landbrugsområder, kan drømme anvendes som forklaring på, hvorfor nogle landmænd er mere succesfulde end andre. Det er dog vigtigt at understrege at dette ikke er den eneste rolle vejrdrømme har. Som vist ovenfor, skal drømmefortælling tolkes indenfor en kosmologisk sammenhæng og som en 'embedded' form for viden. Den kan dermed ikke afmystificeres. ■

ADRIENNE HEIJNEN ER PH.D. I ANTHROPOLOGI OG ETNOGRAFI FRA AARHUS UNIVERSITET (2005). HENDES AFHANDLING HANDELEDE OM DRØMMEFORTÆLLING I DET ISLANDSKE SAMFUND. HUN HAR LAVET FELTARBEJDE I ISLAND SIDEN 1994. EMNER HUN HAR FORSKET I OG SKREVET OM ER BLA. DRØMMEFORTÆLLING, FORHOLDET MELLEMLIVET OG DE DØDE, OG MATERIEL KULTUR. P.T. ARBEJDER HUN PÅ ET FORSKNINGSPROJEKT OM FINANSKRISEN OG KREATIVITET I ISLAND.

GRÆDER ISLOMMEN, BLIVER DET REGNVEJR

Overalt har forskellige kulturer skabt forskellige forklaringer på omskiftninger i vejret. Disse omskiftninger kan være ændringer hen over en dag eller en uge, det kan være ændringer, der følger årets cyklus, og det kan være ændringer, der har langt større tidshorisont, og når det er ændringer i vejret i den ende af skalaen, kalder vi det for klimaændringer. Gennem det seneste årti har hele verden haft en til stadighed større fokus på klimaændringer. Danmark skal være vært for en meget stort opsat klimakonference under FN i december 2009, den såkaldte COP15. Den aktuelle globale politiske interesse for vejret og klimaet aktualiserer spørgsmålet om, hvilke forskellige kulturelle forklaringer, der er på, hvad der forårsager ændringer i vejret.

af *KLAUS GEORG HANSEN*

Den danske miljøminister Connie Hedegaard har haft mange udenlandske toppolitikere med til Ilulissat. Her er det Tysklands forbundskansler, Angela Merkel, som er på sejltur på Ilulissat Isfjord med de mange isfjelde fra Indlandsisen. Ilulissat Isfjord er optaget på UNESCO's Verdensarvsliste.

Hedegaard, klimaet og Grønland

Den danske miljøminister Connie Hedegaard er meget optaget af vejret. Hun bekymrer sig måske ikke så meget om, hvordan vejret er om morgenen, når hun skal af sted på arbejde, eller i den kommende weekend. Connie Hedegaard har den store kikkert fremme, når hun ser på vejret, for det er prognoserne for de kommende 100 års statistiske ændringer i vejret, som primært optager den danske miljøminister, altså klimaændringer.

I sit klimadiplomati har miljøministeren som led i 'grønlandsdialogen' gentagne gange inviteret

statsoverhoveder og internationale klimaaktører med til Grønland for at de dér med egne øjne kan se, hvad det med klimaændringerne blandt andet handler om. De kommer nemlig med til Ilulissat, hvor de kan se, at den grønlandske indlandsis smelter.

Der er i Grønland en vis undren over denne store interesse for ændringer i klimaet, som kan konstateres overalt i verden. Man er helt med på, at der sker ændringer i klimaet. Der er i Grønland i befolkningen dog mere en tilbøjelighed til at se på disse ændringer som en mere eller mindre naturlig del af livets uforudseelighed. Denne undren over al virakken om-

Det forventes ikke, at klimaændringerne vil få negative konsekvenser for den østgrønlandske sælfangst. Fangerkonen på billedet flænsede den pågældende dag 30 sæler, som hendes mand havde nedlagt. (Foto: Karen Marie Nathansen).

kring klimaændringer er ganske interessant. Jeg vil her beskrive nogle forskelle og ligheder i forståelsen af ændringer i vejret og klimaet, som det har været tænkt blandt Inuit og, som det kommer til udtryk i en naturvidenskabelig sammenhæng.

Mennesket og vejret - en model

I vores stræben efter at forstå det, som omgiver os, er der i enhver kultur behov for at skabe forklaringer på den virkelighed, som vi oplever. Disse forklaringer kan på overfladen variere meget

fra kultur til kultur, og disse variationer er i sig selv væsentlige og spændende at beskrive. De umiddelbare, empiriske forskelle kan på den ene side lægges ind i et fælles mønster, og på den anden side er de udtryk for nogle underliggende forskelle i de kulturelle forklaringer.

Angående de fælles mønstre, så kan der identificeres to fælles basale kulturelle træk i forståelsen af relationen mellem mennesket og vejret. De fleste kulturer synes både at forholde sig til den situation, hvor vejret arter sig på en bestemt måde, som menne-

sket reaktivt kan forholde sig til, og at forholde sig til den situation, hvor mennesket proaktivt kan agere på en måde, som vejret vil reagere på.

Dette mønster giver en meget simple model, hvor mennesket kan forholde sig såvel proaktivt som reaktivt til vejret. Modellen kan rumme et væld af forskellige kulturelle manifestationer af, hvordan mennesket proaktivt eller reaktivt forholder sig til vejret. Et af de mere berømte antropologiske eksempler på en kulturs forholden sig til vejret er nok de nordamerikanske indianeres regndans.

En krølle på det, at vejret arter sig på en bestemt måde, er, at det i nogle tilfælde kan forudsiges, før det sker. Denne faktor er også fælles for de fleste kulturer. Vi kan blot se på almindelig ældre dansk forestilling med talrige eksempler på forudsigelser i forbindelse med den 2. februar, kyndelmisse: Hvis det blæser så meget, at 18 kællinger ikke kan holde den 19. ved jorden, vil kulden ikke forsvinde før end til påske. Omvendt kan en stærk blæst også være god, for det betyder, at vinterfoderet ikke slipper op. Hvis lærken begynder at synge præcis til kyndelmisse, varsler det til gengæld et smukt år, og så videre (se for eksempel: <http://da.wikipedia.org/wiki/kyndelmisse>).

De elementer, der indgår i den simple model med det proaktive, det reaktive og det forudsigelige, kan vi genfinde i både traditionel Inuit forståelse af vejret og i moderne naturvidenskabelig forståelse af vejret, men så hører lighederne også op, for modellens tre elementer kommer til udtryk på meget forskellig vis både på den empiriske overflade og i den underliggende forståelse af hvem, der spiller hvilke roller. Det vil blive illustreret i de næste afsnit.

Inuits forståelse af vejret

Der er bemærkelsesværdigt få grønlandske myter og sagn, som direkte forholder sig til relationen mellem vejr og menneske. Det er derimod et tema, som er ganske dominerende i de mange leveregler og ordsprog, som er nedskrevet. Jeg vil her kun give nogle få eksempler på de tre kategorier, som er opstillet i modellen.

Vejret arter sig på en måde, som mennesket reaktivt skal forholde sig til:

En leveregel siger, at når storis lægger sig lige ind til land, skal man enten kaste sten eller benstykker fra en gammel grav ud på isen. Den vil da drive til søs. En anden leveregel angiver, at såfremt det falder ind med stadig blæst, skal man puste en rypekrop op og kaste den ud. Stormen vil da stilne af. Der findes også anvisninger på, hvordan nedbør kan ændres. Et eksempel på det siger, at hvis det bliver ved med at regne, så skal man vende et ammassæthoved op mod himlen og lade det åbne og lukke munden, thi således beder den om godt vejr.

Alle disse tre angivelser starter med, at vejret er på en bestemt måde, og det anvises derpå, hvordan mennesket reaktivt kan forholde sig til det for at få en bestemt og ønsket ændring.

Mennesket agerer proaktivt på en måde, som vejret vil reagere på:

En leveregel siger, at hvis man ønsker god vind på en sejltur, bør man gnide bådens ræling i retning med kursen, samtidig med at man fløjter. Her er der tale om en klar intentionel proaktiv handling af mennesket, som skal sikre et bestemt vejrlig. En variation på dette tema er nogle leveregler, der angiver, at hvis man gør noget bestemt, så vil vejret reagere på en bestemt måde. Her er der ikke altid tale om en proaktiv handling, som skal sikre et bestemt vejr, men snarere en advarsel om, at hvis man proaktivt gør noget bestemt, så vil vejret reagere på en bestemt måde. Eksempler på sådanne leveregler er: River man et gammelt hus ned, vil det kalde på regn og, hvis man koger en

tejst og en rype i samme gryde, vil det blive dårligt vejr.

Forudsigelser for, hvordan vejret vil arte sig:

Forudsigelser findes der mange af. Levereglerne angiver ofte, at når en tredje part gør noget bestemt, så vil det forudsige noget om vejret. Den tredje part kan have mange forskellige fremtrædelser. Her er tre eksempler: Græder islommen, bliver det regnvejr, Udvikler en gammel grav ild, vil vejret forandre sig og, børns tunge klør mest, før det bliver det samme vejr, som herskede på det tidspunkt, barnet blev født.

Eksemplerne på de tre kategorier er primært hentet fra de angivne kilder til videre læsning, men de kan også findes i mange andre kilder. Som det fremgår af de anførte eksempler, så er fokus her på de konkrete, aktuelle vejrforhold, og det er disse, som levereglerne og ordsprogene forholder sig til såvel proaktivt som reaktivt.

En meget vigtig pointe omkring disse grønlandske forskrifter i relation til vejr og klima er, at selv om man ud fra et naturvidenskabeligt, etnocentrisk synspunkt kan hævde, at Inuits traditionelle forståelse kan være utilstrækkelig i forhold til naturvidenskabelig indsigt, så har beskrivelserne og de dertilhørende forskrifter blandt Inuit haft en lige så stor samfundsmæssig vægt, som de naturvidenskabelige beskrivelser og forskrifter omkring klimaet har for verdenssamfundet i dag.

Den store og forkromede forklaringsmodel til, hvordan alting hænger logisk sammen i Inuits filosofi, blev punkteret, da kristne missionærer i 1700-tallet begyndte at arbejde i Grønland. Men nu

Dines Mikaelson er en af de østgrønlandske fangere, der er blevet interviewet i forbindelse med det igangværende forskningsprojekt om, hvordan grønlandske fangere forholder sig til klimaændringerne. Forskningsprojektet er ledet af Rasmus Ole Rasmussen. (Foto: Karen Marie Nathansen).

selv efter små 300 års påvirkning er der fortsat i den grønlandske hverdag stærke og levedygtige elementer af de gamle kulturelle forklaringsmodeller. Disse fragmenter af gamle forklaringsmodeller socialiseres fortsat videre fra generation til generation, men i dag dog uden, at de indgår i en

sammenhængende, holistisk beskrivelse af virkeligheden. Denne viden videregives kun fragmentarisk i vore dages socialisering, men de er på mange måder fortsat i dag aktivt styrende for, hvordan der tænkes og handles i Grønland i forholdet mellem menneske og vejr. De gamle af Inuits logikker

har således fortsat væsentlig betydning for, hvordan den almindelige offentlighed agerer i det moderne Grønland, når talen falder på vejr og klima.

Der er et igangværende forskningsprojekt, som ledes af Rasmus Ole Rasmussen, hvor indtil videre fangere fra Sydgrønland og fra Østgrønland er blevet interviewet om deres erfaringer med og syn på klimaændringerne. De foreløbige resultater viser, at fangerne meget klart har konstateret klimaændringerne. Der bliver eksempelvis nu nedlagt fuglearter, som fangerne end ikke har grønlandske navne for.

Det interessante her er, at disse fangere godt nok konstaterer og bliver påvirket af klimaændringerne, men de ser det primært som en naturlig udfordring, som de blot er nødt til at tilpasse deres jagtmetoder til. Der lader til hos grønlandske fangere at være en balance mellem på den ene side en åbenhed for at registrere og tilpasse sig ændringerne og på den anden side en holden fast i de basale principper for udøvelse af deres erhverv. Denne klare bevidsthed omkring ændringerne og samtidig store ydmyghed over for disse ændringer blandt de grønlandske fangere kan - for mig at se - i høj grad tilskrives den logik, der ligger i Inuits filosofi omkring forholdet mellem menneske og vejr og, som fortsat er socialt gældende blandt fangerne og andre i Grønland.

Naturvidenskabelig forståelse af vejret

Den moderne vestlige forståelse af vejret er styret af vores naturvidenskabelige tilgang til hele spørgsmålet om vejr og klima.

Det er derfor ikke levere regler samt myter og sagn, der skal henvises til, men derimod naturvidenskabelige rapporter. Det interessante er, at også her kan vi identificere de tre kategorier, som indgår i modellen.

Vejret arter sig på en måde, som mennesket reaktivt skal forholde sig til:

Hele arbejdet med nationale (CO₂) reduktionsstrategier er direkte et udtryk for, at mennesket skal forholde sig reaktivt til, at vi

mener at have konstateret klimaændringer, der blandt andet er forårsaget af de store mængder CO₂, som vi udleder til atmosfæren. Her knæsættes det nye etiske kodeks om, at vi alle skal være med til at mindske vores fælles CO₂ udslip.

Mennesket agerer proaktivt på en måde, som

vejret vil reagere på:

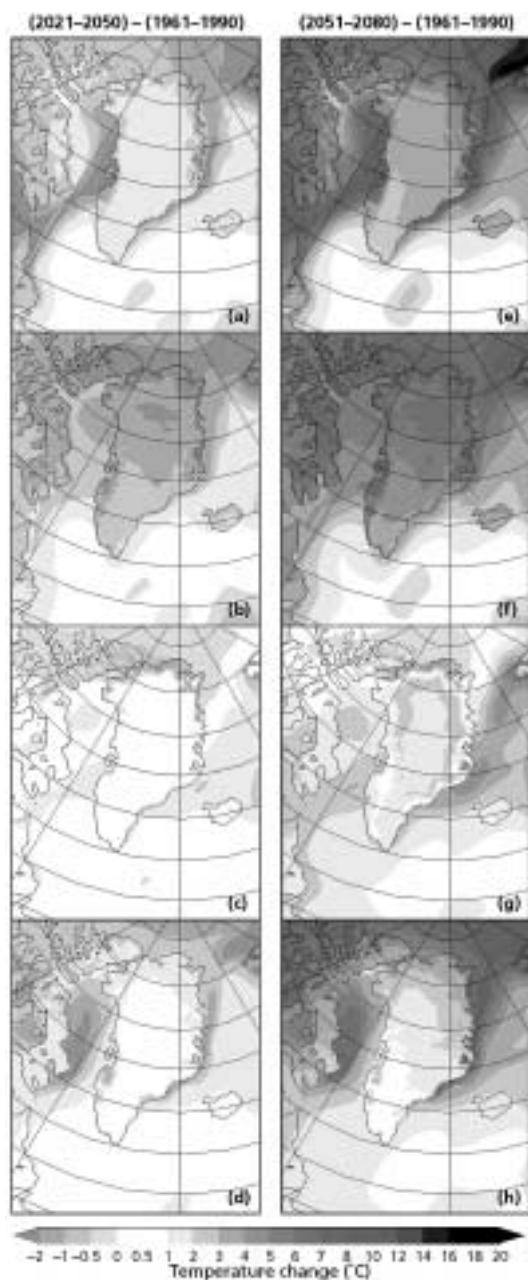
Ved siden af, at der i mange lande lægges kræfter i at udarbejde reaktive reduktionsstrategier, så bliver der nu sideløbende også arbejdet på at opstille proaktive tilpasningsstrategier for de forventede ændringer i klimaet. Disse tilpasningsstrategier har blandt andet fokus på, hvordan vi kan tilpasse os de forventede højere vandstande i verdenshavene.

Forudsigelser for, hvordan vejret vil arte sig:

Forudsigelsen over dem alle i denne naturvidenskabelige forståelse af klimaændringer er Indlandsisens afsmeltning. Denne afsmeltning varsler stigninger i verdenshavene. Det er i den sammenhæng, at ikonværdien af isens smeltning ved Ilulissat for miljøministeren specielt og verdenssamfundet generelt skal ses. Og så isbjørnen er blevet et globalt varslingsikon. For isbjørnen handler det om, at dens habitat, de vidtstrakte havisvidder, er ved at smelte og forsvinde, og det ses som et aktuelt varsel på de klimaændringer, der vil komme senere.

Inden for naturvidenskaben har man selvfølgelig vejrudsigterne, som forholder sig til vejret på kort sigt, men når det gælder reduktions- og tilpasningsstrategierne, så har fokus her et noget længere sigte og er af mere principiel karakter.

På det empiriske plan kan de umiddelbare kulturelle forskelle, som det kan ses her, beskrives inden for en og samme model. Men forskellene stikker dybere, og de umiddelbare forskelle kan på trods af de fælles kategorier - forklares ved at kigge lidt dybere i hver kulturs indre logik.

Nogle af de seneste prognoser for klimaændringerne i Grønland er, at inden for de kommende 50 år vil de største temperaturstigninger ske i Nordøstgrønland, hvor den gennemsnitlige vintertemperatur vil blive op til 15 grader højere. Derimod forudses det, at efteråret vil blive lidt koldere i Sydvestgrønland. (Model udarbejdet af Martin Stendel, DMI, juni 2008).

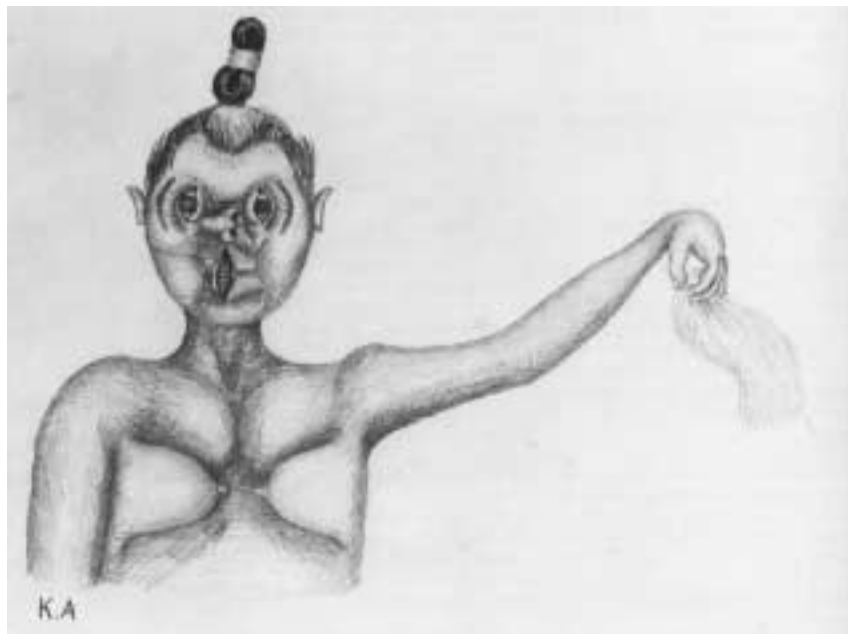
De underliggende kulturelle forklaringsmodeller

Når vi bevæger os væk fra de umiddelbart registrerbare og empirisk forskellige kulturelle manifestationer af forholdet mellem menneske og vejr, så bliver det i sagens natur straks lidt mere spekulativt.

Ikke desto mindre kan det konstateres, at der i de underliggende kulturelle forklaringsmodeller er fundamentale forskelle mellem forklaringsmodeller i Inuits filosofi og forklaringsmodeller i naturvidenskabelig filosofi. Det handler i høj grad om spørgsmålet om, hvorvidt der er en principiel adskillelse mellem menneske og vejr eller ej.

Den moderne naturvidenskabelige filosofi, der blev udviklet op gennem 1800-tallet, tager udgangspunkt i en opdeling mellem kultur (som mennesket er en del af) og natur (som vejret er en del af). Denne opdeling er blandt andet knæsat i en kristen verdensforståelse, eksempelvis står der i begyndelsen af 1. Mosebog i Bibelen, at mennesket skal "herske over havets fisk og himmelens fugle, kvæget og alle vildtlevende dyr på jorden, og alt kryb, der kryber på jorden!", kort sagt; herske over naturen. Her ses der med andre ord en klar, principiel adskillelse i form af en opdeling mellem kultur og natur.

Inuits filosofi bygger på en mere holistisk opfattelse af verdenen, hvor menneske og vejr sammen med alt det andet tænkes inden for én fælles og samlet forståelsesramme. Her ses der med andre ord en klar sammenkobling mellem menneske og vejr, der begge er elementer i alnaturen. Vi mangler på dansk et ord, der har den

Tegning af Asiaq, Vindens Herskerinde. Tegningen er udført af den østgrønlandske kunstner Kårale Andreasen (1890-1934) omkring 1919. Alt på Asiaq og i hendes hus vender omvendt. På tegningen ryster Asiaq et vådt sælskind, og derved får hun det til at regne.

holistiske betydning, for det ord har vi filosofisk set ikke brug for inden for vores naturvidenskabelige logik, men jeg bruger altså her ordet alnatur som udtryk for den holistiske verdensanskuelse.

Kosmos - eksternaliseret eller internaliseret

Kosmos, eller de underliggende logikker, tænkes meget forskelligt i de to forståelser af verdenen - Inuits og naturvidenskabens.

I naturvidenskabens er kosmos en eksternaliseret størrelse i forhold til mennesket i form af naturlovene, som mennesket er underlagt, men som mennesket qua sin indsigt kan agere proaktivt i forhold til. Derved kan mennesket gennem bestemte handlinger determinere det fremtidige vejr. Sådan er logikken i alt fald sat op. Det kan dog hurtigt blive til en di-

skussion om, hvorvidt vi har tilstrækkelig indsigt eller ej.

Men der er også i nogle af naturvidenskabens beskrivelser af virkeligheden et skær af fatalisme i menneskets forhold til vejret, for der er blandt forskere beskrevet modeller, hvor det med de igangværende klimaændringer i højere grad tillægges faktorer som jordens pulsering i solsystemet end menneskets brug af fossilt brændsel, og derved er der skabt en naturvidenskabelig beskrivelse, hvor mennesket er underlagt kræfter, som vi ikke kan påvirke.

I Inuits alnatur er kosmos en internaliseret størrelse i forhold til mennesket i form af skabninger af forskellig karakter, som mennesket er underlagt, og som agerer frit og menneskeligt - altså til dels uforudsigeligt - og dermed på en måde, som mennesket ikke har

Akvarel af Aningaaq, Månemanden. Akvarellen er udført af den vestgrønlandske kunstner Lauritz Jessen (1917-1982) i 1938-39. Aningaaq bor i et hus på månen, og gennem en lem i gulvet drysser han den bunke af spåner, som han har snittet af hvalrostand, og så sner det.

mulighed for at forudsige. Derved er mennesket i et fatalistisk forhold til disse skabninger, der har indflydelse på vejret.

De mytologiske skabninger er blandt andre Aningaaq, Månemanden, herre over snevejret samt flod og ebbe, Asiaq, Vindens Herskerinde, der bestemmer over såvel blæsevejr som regnvejr, og Qavioq, Tågemageren, der styrer tågen. De har deres eget liv og deres egen frie vilje til at agere, og de lader sig kun i meget begrænset omfang determinere af menneskers proaktive ageren.

Der findes en række myter om typisk åndemaneres besøg hos disse mytologiske skabninger. En åndemaner tager ofte på disse besøg for at forhandle med den mytologiske skabning om at få genskabt orden i kaos på det område, som den pågældende har indfly-

delse på. Den almindeligste årsag til, at der er kommet kaos på et bestemt område, er, at mennesket har forbrudt sig mod taburegler, og det reagerer disse mytologiske skabninger i forhold til på en meget menneskelig måde, nemlig ved at straffe. Alle de mytologiske skabninger, som har en eller flere regulerende opgaver, har selv oprindeligt været almindelige mennesker.

Til samme mytologiske kategori hører også Sassuma Arnaa, Havets Moder, der regulerer mængden af fangstdyr, der er til rådighed for mennesket. I Inuits holistiske filosofi er der ingen adskillelse mellem de, som styrer vejret, og de, som styrer fangstdyrene. Det er blot den vestlige kategorisering, som benyttes i artiklen her, der skaber denne kunstige opdeling i Inuits filosofi.

Etik, moral og fatalisme

Der er i både de proaktive forskrifter og de reaktive forskrifter et markant element af etik og moral. Det gjaldt for de tidligere Inuit samfund, og det gælder for de nutidige vestlige samfund. Den - i klimakonsensus sammenhæng - lettere utilpassede Bjørn Lomborgs holdning om, at hans personlige integritet knægttes, når han skal følge de klima-korrekte forskrifter, er en meget god illustration på det etiske og moralske i hele dette spørgsmål.

På det umiddelbart registrerbare plan, som er opstillet i modellen er der derfor ikke den store forskel mellem Inuits filosofi og naturvidenskabelig filosofi, hvad angår kategorier. Begge kulturer tillægger på dette niveau mennesket nogle muligheder for at påvirke proaktivt (determinere)

vejret og klimaet - hos Inuit primært på det korte, konkrete sigt, og i naturvidenskaben i højere grad på det længere, principielle sigt.

Når det gælder de underliggende kulturelle forklaringsmodeller, så er der derimod stor forskel mellem de to kulturer. I den moderne naturvidenskabelige filosofi er der en opfattelse af, at menneske - i kraft af sin eksternalisering i forhold til naturen og indsigt i naturen - på dette underliggende niveau har altdækkende determinerende indflydelse på vejret og klimaet. Denne beskrivelse giver mennesket en række handlemuligheder. Det er præcist det, som vi er vidner til på klimaområdet i disse år, hvor hele verden udarbejder den ene klimastrategi efter den anden. Mennesket er indenfor rammerne af de underliggende naturvidenskabelige forklaringsmodeller i færd med proaktivt at påvirke klimaet. Her kommer det styrende element i naturvidenskabelig filosofi tydeligt til udtryk.

I Inuits filosofi opererer de underliggende kulturelle forklaringsmodeller med en anden logik. Her er mennesket en internaliseret del af alnaturen, og de skabninger, der styrer vejret, har deres egen frie vilje, og mennesket har kun partielt determinerende indflydelse på vejret og klimaet. Disse forhold gør, at der skabes nogle beskrivelser, hvor der i de tilhørende handlemuligheder ikke er plads til, at mennesket sætter

Arktisk Råd udgav i 2004 ACIA-rapporten, som ud fra en naturvidenskabelig tilgang beskriver og vurderer de forventede klimaændringer i Arktis og deres konsekvenser. Her ses forsiden af rapporten.

sig over alt det andet i alnaturen og begynder at styre de andre elementer. Alle elementerne er nemlig ligeværdige og selvstændigt agerende enheder, mennesket er blot en blandt de andre, og mennesket kan interagere men ikke determinere. Her kommer det fatalistiske element i Inuits filosofi tydeligt til udtryk.

Denne grundlæggende forskel i opfattelsen af, om man gennem indsigt har kontrol over naturen eller, om man er under påvirkning af andre kræfters frie vilje, er - desuagtet at Inuits filosofi har været under påvirkning udefra i 300 år - det helt centrale element i den undren, som udtrykkes i dagens Grønland over den megen virak, der er omkring blandt andet Indlandsisens afsmeltning. ■

Videre læsning

Jessen, Lauritz. *Grønlandske myteakvareller*. Atuagkat & Compagniet. Nuuk 1994.

Lynge, Finn. *Fugl og sæl - og menneskesjæl, tabu, varsler, sædvaneregler, fangstregler, mundheld o. a.* Nordiske Landes Bogforlag. København 1981.

Rasmussen, Knud. *500 leveregele, gamle ord og varsler fra Vestgrønland*. Ved Regitze Margrethe Søby. *Det Grønlandske Selskabs Skrifter*, nr XXIII, 1979.

Rink, H.J. *Eskimoiske eventyr og sagn*. Bind 1-2. Rosenkilde og Bagger. København 1982. (Oprindeligt udgivet 1866-1871).

Thorleifsen, Daniel m.fl. *Inuit Filosofi. Arbejdsrapporter fra et symposium afholdt 3. & 4. maj 2000*. Ilisimatusarfik. Nuuk 2000.

KLAUS GEORG HANSEN. FØDT 1961. MAG.ART. ET CAND.MAG. I ETNOGRAFI SAMT GRØNLANDSKE SPROG OG KULTUR, ÅRHUS UNIVERSITET 1992. 1993-1998 FORSKNINGSBIBLIOTEKAR VED OG LEDER AF GROENLANDICA, GRØNLANDS NATIONALBIBLIOTEK. 1999-2003 LEDER AF SISIMIUT MUSEUM. 2004-2006 UNDERVISER I GRØNLANDSK OG UDVIKLER AF ELÆRING VED SPROGCENTRET I SISIMIUT. 2006- AFDDELINGSCHEF I GRØNLANDS SELVSTYRE MED ANSVAR FOR LANDSPLANLÆGNING. HAR SKREVET OM GRØNLAND INDENFOR EMNER SOM MENTALITETSHISTORIE, KOLONITIDSHISTORIE SAMT INFORMATIONSTEKNOLOGI OG DEMOKRATI. ER ANSVARLIG FOR WWW.NUNAGIS.GL, DER ER GRØNLANDS NATIONALE WEBGIS PORTAL, HVOR OGSÅ OPLYSNINGER OM NATUROBSERVATIONER OG KLIMAÆNDRINGER VIL BLIVE GIORT TILGÆNGELIGE. EMAIL: KGH@GREENNET.GL

FUGTIGHEDENS MASKINERI

- PROGRESSION TIL EN ETNOGRAFISK BÆREKRAFT

af TAO KONGSBÅK

„If you don't like the weather just wait a minute“. Sådan lyder det samstemmende mundhæld blandt farmere og croftere i sognet Stormness på Orkneyøerne nord for Skotland. Her bedrev jeg i begyndelse af 90'erne etnografisk feltarbejde.

Orkneys placering mellem Atlanterhavet og Nordsøen gør tidevandet heftigt og vejret meget omskiftelig. Det ene øjeblik regner det, det næste er himlen blå, snart

blæser det fra nord, snart fra vest, og en sjælden stund er det måske ligefrem vindstille. Temperaturen er nogenlunde stabil og ligger, afhængigt af årstiden, mellem 5 og 20 grader. Længere perioder med tørvejr er sjældne.

Dette vejr lig giver anledning til mangen en daglig samtale. Men det har også direkte indflydelse på de beslutninger Stormnessjordbrugere tager om langsigtede investeringer i produktionen og dermed

også på organisationen af deres materielle miljø, eller *habitat*. Hensigten med nærværende skrift er at eksemplificere, hvordan forskellige systemer i miljøet (heriblandt klimaets) griber ind i den sociale organisering omkring deres produktions hushold. Jeg dokumenterer dette ved at skildre jordbrugernes konkrete og særlige væremåde, eller *habitus*, ved et fælles møde, hvor de vedtager det kollektive køb af en maskine,

der gør det muligt at høste korn, som endnu er fugtigt.

I dette interaktive felt mellem folks habitat og deres habitus erkendes herefter den praktiske kundskab i miljøet, eller *fronesis*. Herfra fattes den kraft, der holder folk i Stormness levende, uden at deres habitat opløses, og habitus bryder sammen. Dette folks bærekraft befordre en videnskabelig kritik af det, der almindeligvis forstås ved et landområdes 'bære-

dygtighed', for eksempel i naturgeografiske forklaringer. Thi der findes ingen jord, uden dens natur ikke altid er en del af folks habitat. Og omvendt. Der findes ingen folk, uden deres habitus står i en mere eller mindre direkte naturgiveness forbindelse til jorden. I den forstand, eller i det globale felt, er vi alle, inklusive etnografer, fælles om at være jordens folk.

Sluttelig skitseres en dynamisk bevægelse, jeg benævner økosocial

environmentalisme. Alle navne på steder og personer i Orkney er pseudonymer.

Mødet i komiteen

"The fields are still wet", bemærker Simon roligt. Han er tilflyttet farmer fra England og regnes af mange som *'one of the few good english'*.

- *"Yes, harvesting soon com'in up"*, svarer John der ligesom Simon og flertallet af andre i

Stormness dyrker græs og korn, som de bruger i produktionen af fedekvæg og -lam. Derudover er John formand for *Stormness Agricultural Group*.

Det er i begyndelsen af juni, klokken er 9 om aftenen. Der skal være møde i den 7 mand store komité for *The Agri-group*, som

den kaldes i daglig tale. Mødet finder sted i Johns godt brugte stue og er planlagt til klokken 10. Det sidste medlem, Poul, dukker først op klokken 11.30. Stormnessfolk tager den tid, det tager, og er i formelle sammenhænge ofte spagfærdige. John derimod er, som det siges, ikke bange for at sige tinge-

ne lige ud og ser det som sin opgave at trodse det sky egalitære anarki og få gruppefællesskabets ender til at passe sammen. En tredjedel af Stormness misbilliger da også John for hans måde at behandle andre på.

Med *The Agri-group* ejer medlemmerne kollektivt en række maskiner og traktortilbehør, som de hver for sig kan leje til en favorabel pris. Der er offentlige tilskud til naboer, som køber maskiner sammen. Folk i de bevilgende myndigheder har erfaret, at jordbrugerne helst ejer deres egne redskaber, men at dette giver en dårlig udnyttelse af kapaciteten. Dertil kommer et ønske om at hjælpe folk i udkantsområderne, så også de kan få adgang til den nyeste teknologi.

The Agri-group bygger på tillid. De mere end 50 medlemmer har end ikke en kvittering på det beløb, de har indskudt. Den eneste der præcist kunne oplyse, hvor mange maskiner de har sammen, og hvor de befandt sig, var gruppens sekretær, Pouls kone.

- *"To much paperwork is not good for an organisation"*, fastholder Simon.

Man læser mindst helst muligt, og til mødet er der da heller ingen skreven dagsorden. John fører ordet: *"The special price on barley in the mainland (Skotland) would not effect Orkney. The cost of transport are too deere!"*

De drøfter prisen på byg i fremtiden, muligheden for fortsat at eksportere korn til naboerne Shetland og vejret.

- *"Prop-korn is still a possibility."* De fleste samtykker.

Klimaet på Orkney gør det svært at få kornet tørt. Man ser ofte marker, der aldrig når at bli-

ver høstet. Og det som høstes, er ofte så fugtigt, at det må tørres maskinelt. Alternativt kan korn med en vis fugtighed konserveres ved tilsætning af propionsyre, prop-korning, som det kaldes.

"- *With crimping you can harvest at 35 to 40 percent moisture,*" understreger John.

'Crimping', eller crimpning som det hedder på dansk, er en nyere metode, hvor det høstede korn vales, mens det er vådt i det, tilsættes en skrapt duftende væske bestående af myresyre, propionsyre, benzoesyre og ammoniumformiat. Herefter ensileres det, det vil sige presses sammen under lufttæt plastik eller i en silo.

"- *But it has a higher feed-value,*" bedyrer John og henviser til 'tal' fra den lokale jordbrugskonsulent: Kvaliteten på crimpet korn er højere end naturligt tørret foderkorn. Prisen pr. foderenhed er da også lidt højere. Og så kræver det en særlig maskine. En crimpning maskine.

"- *Price after grant is 4500 Pound.*" Johns fingre trykker ihærdigt på en elektronisk regnemaskine, der hviler på lænestolens slidte armlæn. De diskuterer hvorvidt crimpningmaskinen skal finansieres over 2 eller 3 år.

"- *It's much money,*" påpeger Jim, der indtil videre har siddet stille i et hjørne af sofaen.

"- *The dealer is pushing and pushing,*" fortsætter John. "*He has only one machine left. They are com'ing from Finland, you ken.*"

"- *What can we charge?,*" spørger Simon.

"- *6 Pound pr. tonnage,*" beregner John

"- *Are we all willing to go to crimping?,*" udbryder Poul med et oprigtigt blik og mødes med mo-

mentan tavshed. "*Can you say, John, if this is for the future?*"

"- *The Westland (et nabosogn) have bugged one already,*" svarer John.

Der er en kort pause, hvor der samtales løst om deres og folk i nabosognets individuelle traktorer, før det formelle møde tager over på ny.

"- *How many acres, all together, are to be harvested through crimping?,*" spørger Simon undersøgende. Ingen når frem noget.

"- *We cannot loose everything, it always has a trade-in value,*" lyder det til sidst bestemt.

Klokken 0:30 rejser Jim sig, går et stykke hen mod døren og bliver stående.

"- *We got to take a decision,* tynger John. *The offer is now. Three machines are going to Westland. We are behind, boys!*"

Jim forlader nu stuen helt.

"- *It would be a tremendous step forward,* bifalder Poul, *you can cut three or four weeks earlier. No laying awake at night.*"

"- *It's a gamble,* understreger John. *But it's a calculated gamble.*"

Da alle deltagere med vanlig flydende diskretion har hilst farvel og forladt stuen, konstaterer John med ukuelig træthed: "*It's easier when it is one man who takes the decision.*" Og alligevel er han historisk betaget over gruppekollektivet og den forbigående konsensus: "*It is the most expensive vehicle ever bought by the Group!*"

Maskinen ankommer et par uger senere. Det er dog stadig kun Jim og Poul, der crimper korn den sommer. Nogle angiver dårlige erfaringer med crimpning fra andre sogn, mens andre påpeger yderligere omkostninger i forbindelse med opbevaring og fortsæt-

ter med prop-korning. Og maskinen ender da også sidst på sæsonen med at blive lejet ud til folk i nabosognet.

Mellem vejr og vare

"*We are like communists around here,*" havde James, et menigt medlem af gruppen, grinet et par dage tidligere i det, han refererede til, var Stormnessjordbrugernes omfattende og relativt velorganiserede måde indbyrdes at dele maskiner og hjælpe hinanden på i øvrigt. Jordbrugere i andre sogn er langt mere individualistiske både i deres køb af maskiner og måde at arbejde på. "*In Stormness they seem to be pulling together,*" fastslår folk fra andre sogn ofte.

Helt så kommunistiske er de nu ikke. Stormnessfolk i fællesskab konkurrerer ofte med nabosognene. Dette er dog ikke afgørende for at mødet i komiteen forløber, som det gør. Det er andre systemer i miljøet.

Stormnessjordbrugere skaber tilsammen et vareproducerende samfund, der er domineret af salg af dyr på den lokale auktion, til mellemhandlere fra fastlandet eller til slagteriet. De forskellige ugentlige noteringer af prisen følges da også med ligeså stor, hvis ikke større, ivrighed som de daglige vejrudsigter. Udregningen af priser udgør, som det fremgår af mødet, en stor del af deres liv. Folk gennemlever med andre ord en dagligdag med abstrakte bytteværdier, der får alt til at munde ud i sammenlignelige talstørrelser, det være sig prisen pr. kilo okse, på de tjenester, de udfører for hinanden, eller lejen af crimperen. Sagt anderledes: Under mødet naturaliserer deltagerne de kapitalistiske kategorier, herunder et

liberalt marked, for finansiering og et krav om øget afkast gennem højere produktivitet og mere effektiv udnyttelse af jorden og dyrene. De gør sig derved ikke alene fremmed over for det arbejde og de naturressurser, der indgår i fabrikationen af crimperen i Finland og transporten til Orkney, men også over for værdien af det lokale sociale arbejde, der er gået til i forbindelse med beslutningen om overhovedet at købe den. Udover de mange uformelle samtaler om og skabelse af små institutioner omkring crimperen, har de (og især John) skulle stå imod, at et af de firmaer, som forhandler crimpning maskiner, månederne op til købet har sendt en ekstra agent til Orkney for at give personlig troværdighed til crimperens i hans øjne nærmest velsignede egen-skaber for produktionen.

Crimperens bytteværdi, dens indkøbspris som vare på et marked, skrues herved op i et leje langt over lagt over dens reelle tilvejebringelsesværdi endsige dens umiddelbare brugsværdi i jordbrugernes produktion. Tillad mig følgende kritiske, men indlysende analyse.

Et fetich er i klassisk etnografisk forstand at forstå som en kunstgjort genstand som forventes at have en magisk kraft, der beskytter og styrker indehaverne og gør disse succesfulde i deres forehavender.

På mødet i *The Agri-group* syntes crimperen at fremstilles med karakteristika, der minder om et sådan fetich, hvorfor den form for naturalisering af kapitalens systemer, der finder sted, passende kan beskrives som produktionsvarefetichering.

Hvorfor gik Jim?

"It's the animals that gives you the money," lyder det snusfornuftigt fra Jim, da jeg træffer ham nogle dage senere. "*Machinery...*" grunder han herefter og konstaterer, "*There are too many farmers who feed the bank!*"

Flertallet af jordbrugere i Stormness er *owner-occupier* farmere. En tradition der strækker sig tilbage til de nordiske vikingers erobring af dele af Skotland og indførsel af det såkaldte odels-system, der gjorde jordbrugere til selvejende bønder dog stadig underlagt den lokale nordiske jarl.

Orkney kom formelt tilbage under den skotske krone i 1468, for siden hen selv at blive koloniseret af den engelske krone og gjort til en del af Storbritannien. Selvom den lokale dialekt, der tales i dag, stadig har et norrønt præg og flere i Stormness stadig holder kontakt til norske bønder i deres ferier, ja, så er de stadig også udpræget skotske og regner sig da også seriøst som sådan. Derfor betegnelsen af Simon som '*one of the few good english*'.

Farmene i Stormness er dog stadig meget små i forhold til dem, som findes på det skotske fastland, men også i forhold til en del farmere i andre sogn på Orkney. Enkelte som Jim er dog, og anser sig selv som, crofter. Ligesom flertallet af jordbrugere på Shetland i øvrigt er det. En crofter er *tenant*. Det vil sige en, der lejer et hus med et jordtilliggende af den lokale *landlord*, eller herremand, eventuelt med ret til græsning på fælles arealer. Jorden er ofte af så ringe kvalitet, at de sjældent har kunnet. Derfor måtte de tidligere tjene herremanden. I dag er dette erstattet af almindeligt lønarbejde ofte andre steder end inden for jordbrug, for eksempel

som post. Hvor det såkaldte *farming-system* i dag lægger sig op ad kapitalens systemer, naturaliserer *the crofting-system* lagt mere etniske kategorier, der orienteres efter historien, fællesskabet og deres kår. Produktion og indtjening er stadig vigtige omkring crofteres hushold. Men øget produktivitet er ikke et mål i sig selv. Og spektakulære produktionsvarefeticheringer, sådan som det fandt sted ved mødet i komiteen, ligger dem fjernt. Eller de ender med, som Jim, i korporlig forstand at fjerne sig fra den i miljøet. De går i bevægelse.

Denne bevægelse viser sig senere at blive politisk. Enkelte croftere kommer tilmed til at alliere sig med de folk, ofte tilflyttere, som de nok bød velkommen til Orkney, men hvis radikale holdninger til naturen, de sjældent delte: '*the environmentalists*'.

Environmentalismens fronesis

'Environmentalisme' er en ældre retning i dansksproget videnskabelige etnografi. Den forklarer forskellige folks materielle genstande respektive væremåde ud fra de naturgeografiske omgivelser. Retningen har længe været forkastet. Men som Stormnessfolkene eksemplificerer med købet af crimperen, har beskrivelser af klimaet, for eksempel områdets nedbør, stadig en værdi som forklaring. Forklaringen er dog ikke så direkte som den formuleredes af de første etnografiske environmentalister, ligesom at miljøet, det som folk af kød og blod lever midt i, udgøres af meget mere end de naturlige omgivelser.

En forklaring af folk fra klimaets systemer betinger en beskrivelse af folks genstande i selve miljøet, eller deres habitat, sammen med den i levende live praktiserede væremå-

de, eller habitus. Den fordrer et længerevarende etnografisk feltarbejde, der konkret og deltagende sanser og erkender folks praktiske kundskab, det vil sige både deres tekniske indretninger respektive kropslige teknikker i miljøet og deres organisation af husholdet produktion respektive varige sociale dispositioner.

Dette felt mellem habitat respektive habitus kan samlet benævnes ved hjælp af den aristoteliske term *fronesis*. Eller mere præcist som et felt for arbejde, den etnografiske *environmentalismes fronesis*.

Folks miljø består udover klimaet af andre folk, det være sig naboer i Stormness eller andre sogn, men også af 'tilflyttere', beboere på fastlandet mv. Sammen med klimaets systemer findes, som det fremgår

under mødet i komiteen, handlens systemer. Hos disse er miljøet en blandt flere forbindelser med andre sogn, øer eller for eksempel Finland. Handlens systemer er ligesom klimaets nært forbundet til kapitalens.

Det, der er værd at forklare, er således ikke kun systemerne hver for sig, men også deres interaktion i miljøet, hvor folk skaber samfund. Det kan være i Stormnessfolks lokale kommunikative interaktion, men også i jordklodens atmosfære. Kapitalens og klimaets systemer interagerer for eksempel også gennem folks udledning af kultveitte i forbindelse med industriel varesproduktion. Denne interaktion fører med stor sikkerhed til generel opvarmning af kloden, afsmeltning af indlandsisen, ændrede strømforhold i Atlanten og hævet vandstand,

herunder omkring Orkneyøerne.

Sidstnævnte var dog ikke en del af jordbrugernes kollektive dispositioner under mit feltophold i Stormness, ligesom længere diskussioner om bæredygtighed kun sjældent hørtes i deres indbyrdes samtaler.

I naturgeografiske afhandlinger med økologisk tilsnit angives bæredygtighed ofte som et mål for, hvor meget folk kan tillade sig at udnytte et områdes natur, uden at den tager skade, og dyr og planter ligefrem forsvinder. De betinger altså i og med begrebet bæredygtighed et miljø, som folk på forskelligartet vis udnytter teknisk, sanser kyndigt og erkender praktisk, det vil sige fordrer en etnografisk *environmentalismes fronesis*.

Vel er et begreb om naturjor-

dens bæredygtighed vigtigt. Men ligeså relevant og, hævder jeg, mere grundlæggende er dog, hvor meget de folk, der udgør områdets befolkning, særligt den oprindelige, kan bære, uden at deres habitats respektive habitus ophører med at eksisterer som levende. En nødvendig betingelse for bæredygtighed er derfor et mål for et områdes etnografiske bærekraft.

Jeg foreslår vi benævner dynamikken i den etnografiske bærekraft for økosocial environmentalisme, idet den forudsætter fronesis fra et felt mellem habitat respektive habitus i en natur, som folk er fæller i og med en produktions hushold.

Eksemplificeret mere nærværende. I Stormness kan ikke alle folk i miljøet med *the crofting-system* bære kapitalens offentligt støttede interaktion med klimaets system. Derfor gik Jim.

Fra folk på jorden

Da jeg et par år senere kort gæster Stormness bruger flere crimpet korn. Men om det har kunne betale sig at investere i maskinen, eller om den, som Jim bemærkede, blot 'fodrer' folk i ban-

ken, kunne ingen dog sige noget præcist om.

Enkelte croftere i Orkney er, som nævnt, i dag gået i retning af *the environmentalists*. De erklærer, at netop *the crofting-system* bidrager til at opretholde de fælles naturlige omgivelser, ja, deres ekstensive produktion kan ligefrem være med til at binde noget af den kultveilte som de selv og andre frigiver til atmosfæren. De kalder sig 'sustainable' eller bæredygtige.

I dag findes der formelt organiserede orkneyøiske og shetlandske croftere, der erkender, at forholdet mellem *the crofting-system* og *the farming-system* giver anledning til en reel demokratisk konflikt. Croftere hævder nu med FN's internationale rettigheder, at de er et oprindeligt folk med en særlig etnisk identitet. De sammenligner sig med de skandinaviske samer. Også samerne er en minoritet, som i moderne tid har været udsat for en intern kolonisering, der er gået ud over deres etnografiske bærekraft. De er blevet fjernet fra deres habitat, mens deres habitus er blevet gjort inferior i norske statslige systemer, fra mil-

jøet på skolerne til regeringens kommissioner.

At nationalstatslige (og norrøne vikingers) systemer kan fortrænge jordområdets oprindelige folk, er almindelig kendt. Men at et system til produktion, som *the crofting-system*, der har en feudal skotsk oprindelse med et norrønt (snare end et keltisk) præg, på samme måde kan være emanciperende for folk, er måske mere overraskende. At det tillige er det fra kapitalistiske systemers udbytning i miljøet, er heller ikke ligefrem det, vi plejer at forstå ved udvikling eller som en retning af samfundet, der har kraft til at bære.

Måske er investeringer i ny produktivitetstøgende teknologi slet ikke løsningen på de problemer som vejret og globale klimaforandringer betinger, hverken for folk i Stormness eller andre steder på jordkloden endsige for fagfolk, der udøver faget etnografi. Måske handler det i virkeligheden om en fronesis af vor environmentalistiske forbundethed som jordens folk, om, i det mindste i praksis, at være mindre varefeticerende, mere solidarisk genbrugende og mere økosocialt retfærdige i miljøet: *If you don't like the weather just wait a minute.* ■

TAO KONGSBÆK ER SELVSTÆNDIG ETNOGRAF, BAC. MED. VET. OG CAND. SCIENT. ANT.. HAR ARBEJDET MED SMÅBØNDERS ORGANISERING LOKALT OG GLOBALT HERUNDER FOLKS RET TIL EGEN PRODUKTION AF MAD. ARBEJDER FAGLIGT MED GRUNDFORSKNING OG FELTOPHOLD I OMRÅDET MELLEMLIG FOLK OG HUSDYRSYGDOMME MED SÆRLIG VÆGT PÅ BESLUTNINGSPROCESSER OG DERES KONSEKVENSER. FELTARBEJDET I ORKNEY, SOM FANDT STED UNDER UDBRUDET AF BSE, ER EN FØRSTE DEL HERAF. PT. INGEN ANSÆTTELSE.

Dansk Etnografisk Forenings 2009 konference

I samarbejde med Waterworlds -
Center for antropologisk klimaforskning, Københavns Universitet,
Moesgård Museum samt
Afdeling for Antropologi og Etnografi, Aarhus Universitet

I Klimaets Tegn

Fredag den 20. november 2009
Foredragssalen, Moesgård
Afdeling for Antropologi, Aarhus Universitet

Det kan næppe have undgået nogens opmærksomhed, at 2009 står i klimaets tegn.

Men hvordan og hvorfor er der opstået konsensus i både politik og videnskab om at fokusere så meget på klima og klimaproblemer? Hvordan skaber videnskab og politik sammen den gældende klimadiskurs? Og hvad betyder det for folk rundt om i verden, at klimaforandringer er kommet på dagsordenen?

Dansk Etnografisk Forenings 2009 konference vil sætte disse spørgsmål til debat. Hvordan står antropologi i klimaets tegn? Hvordan kan antropologiske undersøgelser belyse klimaforandringeres konsekvenser for mennesker og socialt liv rundt om i verden? Hvordan forholder mennesker sig egentligt til forandringer i deres naturlige omgivelser? Og hvordan kan man kombinere antropologisk indsigt og politiske beslutninger?

Der vil blive oplæg fra danske og udenlandske forskere, der arbejder med sociale og politiske dimensioner af aktuelle klimaspørgsmål.

I forbindelse med årsmødet vil der være mulighed for at besøge Moesgård Museums særudstilling 'Polarrejsen' om Arktis.

Og om aftenen vil der være middag med efterfølgende dans og musik...

Følg med på etnografiskforening.dk for yderligere information, program og tilmelding

Delfiner i magsvej ved Baluan.

EL NIÑO, LA NIÑA OG DET UFORANDERLIGE VEJR I MANUSPROVINSEN, PAPUA NY GUINEA

I Manusprovinserne i Papua Ny Guinea kan folk fortælle myter, der inddrager både vejrets beskaffenhed og katastrofer, som vi i dag ville koble sammen med klimaforandringer. Folk har været afhængige af vejret for at overleve, og det har derfor også været vigtigt at enten kunne forudsige dets betingelser eller kunne ændre det. Menneskets handlinger indgår da også i myterne som havende indflydelse på vejret, om end ikke kontrol over det. Det er derimod nyt at snakke om vejret og forandringer i det større hele som 'klima' formidlet i videnskabelige metaforer. Men hvordan stiller denne diskurs Manusfolkene i forhold til årsag og virkning?

af STEFFEN DALSGAARD

Keir Martin, en kollega udi studiet af sociale og kulturelle fænomener i Papua Ny Guinea (PNG), fortalte mig for nylig en anekdote fra sit feltophold. En aften, hvor han så nyhederne på den nationale TV-station EMTV, annoncerede speakeren, at de på grund af uforudsete tekniske vanskeligheder ikke kunne bringe nogen vejrudsigt. Som løsning ville de genudsende gårdsdagens!

Anekdoten giver indblik i hvert fald i to ting. For det første kunne man konstatere, at der ikke er særlig meget 'udsigt' over det at

genudsende gårdsdagens forudsigelser. Selvfølgelig kunne seeren så ved selvsyn notere sig, om udsigten havde holdt stik eller ej, men det har nok ikke været de overvejelser, den ansvarlige EMTV-ansatte har gjort sig. Til gengæld er der en anden konstatering, som er interessant: at man måske i PNG har et syn på vejret som noget uforanderligt? I hvert fald i Manusprovinserne, hvor jeg flere gange har lavet feltarbejde, vil man sige, at enten skinner solen eller også regner det. Enten blæser vinden fra den ene side, eller også kom-

mer den fra den anden side. Sådan var det i går, i dag, og sådan vil det også være i morgen. Uanset hvornår man kommer, vil temperaturen være op til 33 grader om dagen og ned til cirka 24 grader om natten. Den eneste variation fra dette er i tilfælde af regnskyl, hvor temperaturen vil falde et par grader og fugtigheden vil få folk til at gå og skutte sig af kulde. Når regnskyllet er drevet over, vil den høje luftfugtighed og den umiddelbare fordampning, som solstrålerne afstedkommer, få temperaturen til at føles endnu varmere.

Traditionel udriggerkano. Sejlet er her lagt ned som et tag over dækket for at beskytte mod både sol og regn.

Med sin beliggenhed 2-3 grader syd for Ækvator, varierer Manus' tropiske klima ikke det store i årets løb. Der er to fremherskende vindretninger, som hænger sammen med årets gang, og hvad man tilnærmelsesvis kunne kalde årstider. Fra november til april er vejret domineret af nordvestlige monsunvinde, mens juni til september hovedsageligt har sydøstlige passatvinde. Især 'den nordvestlige', som vinden kaldes i daglig tale, bringer tunge byger, og kan gøre sejlad ubehagelig. Til tider hører man folk referere til nordvestvindstiden som 'regntid', men som en australier, der havde boet i Manus i 50 år, fortalte mig: "I Manus regner det hele året rundt. Der er bare nogle gange om året, det regner mere end

andre." Dog mente flere lokale, at nordvestenvinden var begyndt at komme senere og senere hvert år. Dette blev under mit første feltophold i 2002 tolket til at være en forandring afstedkommet af El Niño, hvilket jeg vil vende tilbage til senere i artiklen.

Vejret i myte og hverdag

Regn og sol er de to vejrlig, som har indflydelse på folks hverdagsliv. Når solen skinner er det (især for en skandinav) næsten for varmt at opholde sig ude, mens når vinden blæser, og det regner, så står det ofte ned i stænger, og al aktivitet indstilles midlertidigt. Vejret har således betydning for hvornår på året, det er bedst at rydde jorden i haverne, og hvornår man skal dyrke nye afgrøder.

Eftersom store sociale begivenheder så som udvekslingsceremonier og politiske møder typisk afholdes i det fri, hvor der er plads til, at mennesker kan samles, er man meget afhængig af vejret. Ofte udskydes begivenheder på grund af et regnskyl. Effekten af vejrliget har oven i købet haft indflydelse på slægtsgruppers individuelle særpræg. Således er der en gruppe på øen Baluan, der kalder sig Umtanpangirut. 'Um' betyder hus på det lokale sprog, mens 'tan' antyder ejerskab af huset, som altså tilhører pangirut. Pangirut betyder noget i retning af 'det vil regne'. Med andre ord en slægt, der identificerer sig med regnvejret. Ifølge overleveringen tog de deres navn, fordi det altid regnede, når de afholdt ceremonielle begivenheder.

Især på Manusprovinsens vulkanøer og små koralatoller er tanke som denne til indsamling af regnvand uundværlige.

Regn er dog ikke nødvendigvis af det onde. Snarere tværtimod. Baluan er en vulkanø uden floder. Der er nogle små vulkanske kilder nær kysten, men vandet i dem har en let svovllugt, og det blandes ofte med saltvand fra havet. Der er således ingen muligheder for at skaffe ferskvand udover det, man kan samle fra regn. En legende på Baluan fortæller om en periode med tørke, hvor en mand klatrede op ad en høj bambus, helt op til månen, som han fortalte om baluanfolkets nød. Hvad der havde afstedkommet tørken, sagde historien intet om, men Månen havde i hvert fald svaret manden, at han skulle klatre ned og fortælle folk, at de skulle grave store huller. Når Månen efterfølgende sendte regn, ville vandet samles i

hullerne. Månen gjorde, som den havde lovet, og den dag i dag kan man stadig finde de store huller rundt omkring på øen. For yderligere at underbygge historien for mig, viste fortælleren mig den bambusplante, som manden efter sigende havde benyttet - dog trækkende undskyldende på skulderen over at nogle havde skåret bambussen ned, så den ikke længere var så høj som tidligere.

Planlægning og vej

Forventninger om bestemte vind- og vejrlig har indflydelse på folks planlægning i mange henseender. For eksempel af titanfolkets handels ekspeditioner, som de udførte på store sejlførende udriiggerkanoer. De længste af deres togter var på godt 200 km

over åbent hav, og de sejlene var afhængige af stabile vinde for at kunne gennemføre rejsen. Med en gennemsnitshastighed af tre knob, en ganske normal hastighed for en lastet kano under gode vindforhold, ville kanoerne kunne tilbagelægge distancen på cirka halvandet døgn, men på sejltogter er det sjældent, at man kan holde en stabil fart døgnet rundt, så rejsen har selv under gode forhold sikkert taget tre-fire døgn. For at være sikre på at kunne gennemføre sådanne togter, har folk gjort brug af 'seere' eller 'spåmænd' til at forudsige, om det var en god tid at rejse på.

Med nutidens speedbåde er rejser over havet nemmere at gennemføre uafhængigt af vindretningen, men man skal stadig

Broen ved Saliu indvies i en pause mellem bygerne.

være påpasselig og undgå storm. Flere hævder, at de stadig belaver sig på spåmænds forudsigelser i forbindelse med vigtige rejser på havet. Således hørte jeg flere politikere sige, at de havde konsulteret spåmænd under deres valgkampagner i 2007. Vejret har også den dag i dag indflydelse på planlægningen af begivenheder, og folk timer både deres daglige såvel som deres ceremonielle dont efter den lokale variation. I slutningen af maj måned, 2007, var jeg til indvielsen af en bro nær en lands-

by på nordkysten af Manus. Broen lå et kvarters kørsel inde i landet og var del af infrastrukturen, som var oprettet af det malaysiske tømmerhugstfirma, der opererede i området.

Programmet var sat til at begynde så tidligt på dagen at vi måtte ukristeligt tidligt op, hvilket jeg undrede mig over hele vejen i speedbåden med nogle af provinsens embedsmænd fra Lorengau i de gryende morgentimer. Men som det oftest sker, så begynder ting sjældent til tiden. Min gruppe

ankom til tømmerhugstfirmaets 'lejr' og den nærliggende landsby for sent - troede vi - ved 10-tiden, men programmet kunne ikke begynde før flådens patruljebåd ankom med ministeren for skovdrift, Manusprovinsens guvernør og provinsadministratoren. Det var middag før de var fremme, og det var bagende varmt på stranden, hvor de blev modtaget af dansere i traditionelle kostumer og der var intet sted at finde skygge. Efter den officielle modtagelse måtte alle som ville med til

den reelle indvielse af broen kæmpe om en plads i den begærsede mængde af biler og lastbiler som tilhørte tømmerhugstfirmaet. Det lykkedes mig i sidste øjeblik at få en hjælpende hånd af de lokale landsbyboere til at komme op på ladet af en allerede overlæst pickup.

Broen var bygget over en anseelig kløft mellem et par skarpe, regnskovsbeklædte bakker. På den anden side var der bygget et lille podium overdækket med en presenning. Her var der opstillet stole til de tilrejsende VIPs. I løbet af køreturen var det blevet over-skyet, og det begyndte nu at dryppe. Jeg fik så fortalt hvorfor programmet oprindeligt havde været planlagt til at begynde så tidligt. I denne del af provinsen kom der hver eftermiddag en flere timer lang serie af tropiske regnskyl, og man havde håbet at afslutte indvielsen inden regnen. Det nåede vi ikke. Alle talerne blev holdt mens det stod ned, og larmen af regnen på presenningen har til dags dato umuliggjort enhver transskription af mine optagelser af dem. I en pause mellem bygerne var ministeren ude og klippe snoren til broen over, og i den næste pause begyndte forsamlingen at hoppe på bilerne tilbage til kysten. Ministeren og guvernøren fik pladser i tørvejr på et par forsæder. Provsadministratoren ville ikke vente på at bilerne kom tilbage, så han satsede på at tørvejret holdt i det mindste i et kvarter og tog opstilling på en af bilernes lad. Jeg turde ikke tage samme chance, og tørvejret holdt da heller ikke fem minutter. Jeg forhandlede mig, ved at appellere til mit ikke-vandtætte kamera og det elektroniske optageudstyr, til en plads på et fører-

sæde mellem to af de malaysiske ansatte og nåede tilbage til kysten både relativt tør og noget klogere på det lokale vejrlig. Gårsdagens vejrsigt havde her været alt rigelig. I hverdagen er det trods alt gårsdagens observationer, som tillader folk at forudsige morgendagens vejr.

Fra vejrspådomme til meteorologi og El Niño

Der er dog eksempler på at en moderne vejrsigt er blevet tilskrevet en forskel. Den legendariske baluanmand Paliau Maloat, som var leder af en politisk-religiøs uafhængighedsbevægelse i efterkrigstiden, bliver i dag tilskrevet overnaturlige evner, så som at han kunne forudsige vejret, eller at han kunne tale til vejrfænomenerne, og de adlød hans bud. Nogle, som ikke troede på Paliaus overnaturlige evner, foreslog over for mig, at hans 'kontakt' med vejret kom gennem hans ejerskab af en transistorradio. Paliau var en af de få, hvis ikke den eneste, der havde en sådan umiddelbart efter krigen, og han kunne således høre vejrsigter. Uanset hvad der lå bag hans 'evner' så ønskede Paliau næppe at gendrive de hastigt voksende rygter om sig. Paliaus synkretistiske, religiøse doktrin inkluderede også himmellegemer og vejrfænomener enten som en slags 'Guds soldater', eller som guddomme i sig selv. Hans senere lære refererede således til Gud som 'Win' (vind, luft, åndedræt), og til Djævelen som 'Laitsan' (solen, eller direkte oversat 'lysol'). Man kan spekulere i, at vinden som kilde til den livgivende regn på Baluan, og solen som kilde til tørke og hungersnød på øen har haft en (om end lille) fin-

ger med i spillet her.

I de seneste par årtier er national meteorologisk viden blevet allemandseje gennem radioen, og videnskabelig viden er anerkendt og har vist sin effektivitet på dette såvel som mange andre tekniske (ingeniørmæssige etc.) felter. Folk refererer ofte til videnskabelige argumenter, når det kommer til årsager og virkning (I hvert fald når de taler til en europæer, som kunne finde på at stille sig tvivlende overfor traditionel seerkraft eller spådomme). I 1997 var flere dele af Manusprovinsen (igen) hårdt ramt af tørke, og på Baluan visnede folks afgrøder i haverne. De tanke, som folk brugte til at samle regnvand, var tomme, og de fleste baluanfolk vaskede sig i havet og kogte mad i det svovl-lugtende vand fra kilderne. Den gang var der ingen som klatrede op ad bambussen og bad om regn. I stedet tyede man til provinsregeringens nødhjælp i form af ris og vand. Den lange tørke var af meteorologiske eksperter udråbt til at være del af El Niño-fænomenets effekt. Det var den forklaring folk videregav til mig, når de fortalte mig om tørken i 1997, og det var den som lå bag norges fornemmelse af, at selv de vindbestemte årstider var ved at rykke sig.

Under mit feltophold i 2006-7 havde diskursen om Manus' placering i de globale klimafænomener ændret sig. Det var nu tsunamier folk talte om, og om de synkende øer i Stillehavet. Tsunamier er ikke normalt del af den globale klimasnak, men de udgør en af de potentielle naturfarer, som folk må leve med i Manus. Da et jordskælv ramte Salomonøerne i 2006 blev det varslet i medierne

Vulkankrateret Malsu på Baluan.

at dele af Papua Ny Guinea risikerede at blive ramt af tsunamier. Allerede da opstod der panik i flere af landets byer, endog på steder der ikke havde en kyst, som vendte mod jordskælvens epicenter. Det ulykkelige resultat var et enkelte blev trampet ned på grund af en tsunami, der aldrig kom.

Fleere af Manus' øer er små korallatoller, hvor tsunamier givetvis kunne skabe en anseelig katastrofe, og hvor selv små havstigninger vil have store konsekvenser. Længere ude i Stillehavet er der flere historier om øer, hvor afgrøder ikke længere kan dyrkes, fordi det eksisterende grundvand er blevet for salt. Det er dog ikke noget nyt at øer opstår og forsvinder i Manus, selvom nogle folk i dag er opildnede af klimadebatterne og

frygter det værste. Således blev der i 1953 ved et vulkanudbrud dannet en ny ø nær Baluan. Til gengæld er en ø med navnet Polot ifølge lokale gradvist blevet mindre og mindre de sidste mange år, og nogle tilskriver det en forbandelse over den slægt, som oprindeligt boede der. Andre ser det som bevis på teorierne om havstigning. Og for igen at vende tilbage til de mundtlige overleveringer: titanfolket siges at stamme fra et sagnomspundet hjemland, der lå der, hvor Kastarevet i dag er, midt i Bismarckshavet nordøst for Ny Guinea. Ifølge sagnene (som der er flere versioner af, og som jeg ikke vil gå i detaljer med her) gik øen under på grund af menneskers synd, og titanfolket måtte flygte i deres kanoer og bo-

sætte sig som en slags havets nomader i pælelandsbyer over lagunerne langs sydkysten af Manus.

Med andre ord, der er overleveringer om øers opståen og for-gængelighed helt tilbage fra førkolonial tid. De nye meteorologiske og klimatiske debatter har givet nyt input til folks forholden sig til den naturlige omverden, de er en del af. En amerikansk og australsk sponsoreret vejrstation i Manus er således lokalt taget som et vidnesbyrd på Manus' centrale placering i klimadebatten, og de videnskabelige målinger af havstigning tages seriøst, selvom det er de færreste, der kobler havstigning sammen med menneskeskabte konsekvenser af industrialisering, forbrug og forurening.

Forfædrenes myter placerede

mennesker i en rolle, hvor det kunne påvirke (om end ikke kontrollere) vejret med deres handlinger. Sådanne fortolkninger ses stadig (jf. forbandelsen på Polot), og klimadebatten ligner i hvert fald på overfladen en variation af denne tro. Hvis folk kendte klimadebatten i dybden, ville konsekvensen dog være at de menneskeskabte årsager til vejr og vind ville flytte sig fra Manusfolks egne handlinger til aktører i den vestlige verden.

Uanset om der er noget om klimasnakken eller ej, så kan naturens luner og diskursen om disse have store sociale konsekvenser. I 2008 blev nogle af de nordvestlige atoller i Manus ramt af en såkaldt 'kongetidevandsbølge': en pludselig stigning af vandstanden, der dog ikke var nær så kraftig som en tsunami og heller ikke fremkaldt på samme måde. Resultatet var at flere huse ved kysterne blev ødelagt, og det blev taget op på ny om man skulle flytte disse landsbyer fra de små atoller til Manus Island, hvor de ville ligge højere og mere sikkert. Flytningen er endnu på diskussionstadiet, men hvis den bliver til noget vil det nok ikke forløbe gnidningsfrit. Langt det meste land er ejet af patrilineære slægter, hvis forfædres ånder anses for at bebo jorden. Afgivelse af jord kræver derfor ofte specifikke ceremonielle og rituelle procedurer samt betydelig kompensation. Ligeledes er idéen om, at man kan sælge carbon credits, ved at vinde indpas, men de, der ejer skov, er ofte på herrers mark i forhold til, hvad de helt konkret sælger (luften over træerne, eller kulstoffet i træerne, tages bogstaveligt), og der bliver allerede spundet konkret plat på car-

bon credits ved, at bondefangere rejser rundt i landområderne og sælger anparter i ikke-eksisterende carbon credit foretagender.

Konklusion

Det daglige vejr ændrer sig hele tiden, men det er tvivlsomt om vejrmonstrene har ændret sig det store. Der spekuleres i det nye i El Niño-fænomenet, og i det nuværende La Niña, men der er historier om både sunkne øer og tørkeperioder fra førkolonial tid, så hvis man tager folks egne observationer og deres mundtlige overleveringer seriøst, er det ikke noget nyt som sådan. Hvis folk må flytte på grund af havstigninger og kæmpebølger, vil det ikke være første gang i befolkningens historie, men hvordan de sociale problemer vil blive løst, og hvilke myter, der vil blive spundet af de nye klimafænomener og den næste flytning, vil kun tiden vise. Det, som er interessant, er, hvordan mennesker til hver en tid placerer sig selv og deres handlinger i forhold til vejr, klima og de forandringer, som man observerer. ■

Yderligere læsning:

Jordens Folk: Stillehavets Ørger, vol. 39, nr. 2, 2004.

STEFFEN DALSGAARD ER PH.D.-STUDENTE VED AFDELINGEN FOR ANTROPOLOGI OG ETNOGRAFI VED AARHUS UNIVERSITET, OG ARBEJDER PÅ EN AFHANDLING OM STAT OG LEDERSKAB I MANUSPROVINSEN, PAPUA NY GUINEA. ARTIKLEN ER BASERET PÅ MATERIALE FRA FORSKELLIGE FELTARBEJDER I PAPUA NY GUINEA I ÅRENE 2002-3 OG 2006-8, SAMT FRA DIVERSE ARTIKLER FRA PAPUA NY GUINEAS AVISER.

alle fotos af forfatteren

VEJRMAGEREN PÅ ONTONG JAVA

For forskere med naturvidenskabelig baggrund, vil mødet med traditionel viden og overtro ofte udfordre anerkendte videnskabelige teorier samt give årsagsforklaringer ekstra dimensioner. Vejr og klima er naturligt foranderlige størrelser, der på trods af det moderne samfunds øgede påvirkning sjældent influeres eller styres direkte af enkelt-individer - med mindre man som Aaron Kolo, vejrmageren på stillehavsatollen Ontong Java, er på talefod med vejrguderne og kan tæmme vinden med en magisk kokosnød.

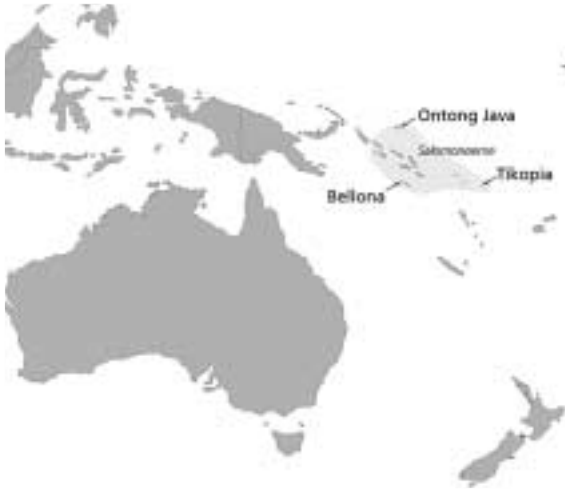
af THOMAS BIRK

Første gang jeg mødte Aaron og hans kone Helen var i forbindelse med en husstandsundersøgelse, som skulle skaffe kvantitative data om de generelle levevilkår på Ontong Java. Ved et efterfølgende kig på de mange spørgeskemaer, hvoraf flere er påført håndskrevne noter og tegninger i marginen, er det åbenlyst at husstandsinterviewene førte mere information med sig, end spørgeskemaet kunne rumme. For eksempel havde jeg til spørgeskemaet for husstand nr. 312 vedhæftet

en seddel med en tegning hvorunder der står "Aaron - control wind with coconut - magic".

Aaron Kolo værner om en særlig evne og nogle specielle kundskaber, der selv på disse kanter af verden må betegnes som niche-viden. I løbet af det første interview med Aaron var der faldet et par sidebemærkninger fra min lokale tolk, Smith Kalali, om at Aaron havde nogle specielle remedier stående, som efter sigende havde magiske egenskaber. Smith trak indforstået på smile-

båndet flere gange under interviewet, og gav bagefter udtryk for at Aaron var en respekteret mand, men at nogle af hans historier var en smule langt ude. Jeg havde dog allerede aftalt at besøge Aaron ugen efter, dels for at forstå hvad 'the traditional way' dækkede over, men også for at modtage en gave, som han mente jeg skulle have i bytte for den stang tobak jeg havde foræret ham. Desuden havde Aaron lovet en demonstration udi vejrmageri - kunsten at tøjle vinden - så det er

intet under at jeg så frem til næste besøg i hans hus

Feltarbejde i ydre Polynesien

Ontong Java er blandt de største ringformede atoller i verden, beliggende inden for Salomonøernes nationale territorium, men i betydelig afstand fra de nærmest liggende nabøer i det tropiske ø-rige. Ringatollen Ontong Java består af 120 øer, hvoraf omtrent 100 omkranser den dyblå og synligt afgrænsede lagune, mens små vegetationsdækkede øer og mindre permanente sandbanker stikker fragmentarisk op fra lagunebunden. Omgivet af havet i mange kilometers afstand til alle sider, hører indbyggerne på Ontong Java til nogle af de mest isolerede folkefærd i verden. Selve nationen Salomonøerne fordeler sig over en lang række øer, hvoraf de fleste er af vulkansk oprindelse og ligger som perler på en snor stik øst for Papua New Guinea. Størsteparten af befolkningen i Salomonøerne er af Melanesisk oprindelse, mens omtrent 5 % er af Polynesiske oprindelse og der-

med deler forfædre med de tidligere bosættere i bl.a. New Zealand (Maori), Samoa og Hawaii.

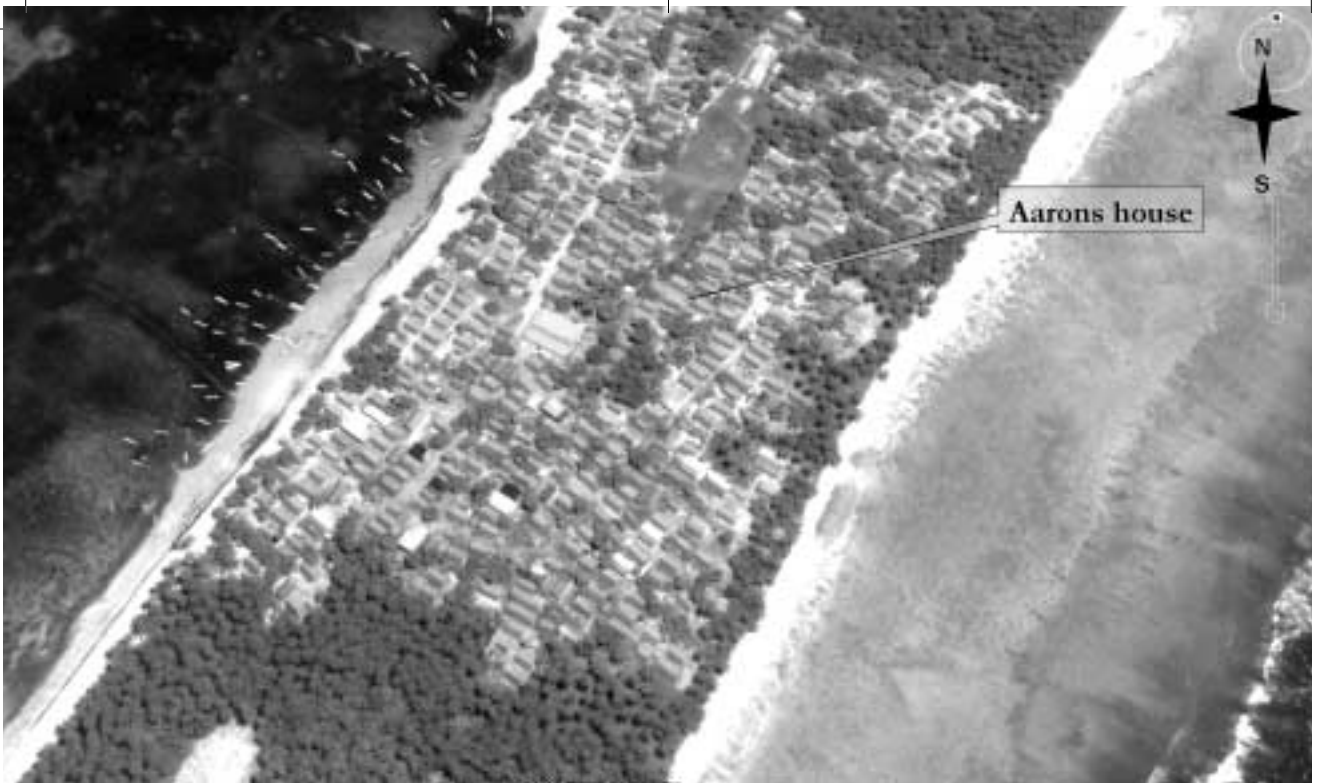
Mit besøg på Ontong Java skete i forbindelse med at Geografisk Institut gennemførte et større videnskabeligt studie af tre

forskellige øer i Salomonøerne. Samlet set udgjorde studiet et af de mange landbaserede projekter på den mediebevågede Galathea-3 ekspedition. Projektet i Salomonøerne sigtede bredt efter at kortlægge en lang række biofysiske og socioøkonomiske faktorer som til sammen kendetegnede og definerede levevilkårene på øerne Bellona, Tikopia og Ontong Java. Selv tog jeg del i et delprojekt omkring klimaforholdene på de tre øer, herunder historiske effekter af vejrfænomener samt befolkningens tilpasningsstrategier. Desuden bestod undersøgelsen i at vurdere befolkningens sårbarhed overfor fremtidige klimaforandringer, herunder deres kapacitet for at integrere og effektuere klimatilpasning i deres eksisterende levestrategier.

Vi var på forhånd begrænsede af manglen på data, herunder topografiske kort, historiske klima- og vejrobservationer, samt information om lokale effekter af vejrfænomener medregnet den sociale respons og tilpasning - hvilket er en typisk situation ved forskning i ud-

viklingslande. Disse begrænsninger betød at mere videnskabeligt anerkendte metoder til at bestemme et samfunds sårbarhed (vulnerability) og tilpasningskapacitet ikke umiddelbart kunne anvendes. Disse metoder er funderet på kvantitative data og fungerer udmærket på flere skalaer i lande som Danmark, hvor der er åben adgang til dataserialer indeholdende miljømæssige og socioøkonomiske nøgletal.

Derfor var et vigtigt aspekt i studiet af øerne, brugen af lokalsamfundets viden og erindring om miljø- og samfundsmæssige ændringer over tid. Og dermed anerkendelsen af brugbarheden af viden hos folk der har været bosat på det samme sted over en lang periode, og hvis levemåde er tæt knyttet til naturressourcegrundlaget på stedet. Dette blev gjort dels ved en spørgeskemaundersøgelse, som afdækkede hvor stor en del af husstandene der var berørt af oversvømmelse, tørke og vindskader, dvs. hvor klimatiske hændelser havde haft direkte indflydelse på husstandens bolig, fødevareproduktion og vandforsyning mm. Dernæst foretog vi på hver af øerne en lang række interviews, der bl.a. spurgte ind til deres eksisterende strategier til at tackle klimarelaterede udfordringer. I sidste ende blev fællesmængden af lokale observationer tjekket for indre konsistens, samt holdt op mod regionale observationer af variation i klima og vejrfænomener. Med kombinationen af lokale observationer og regionale (kvantitative) data, kunne vi dernæst sammenholde de tre øer og vise forskelle i befolkningens grad af sårbarhed overfor bestemte vejrfænomener, samt de-

Satellitfoto af landsbyen på Luaniua. Aarons hus.

res evne og muligheder for at tilpasse sig fremtidige effekter af klimaforandringer.

En stor del af informationerne fra de mange interviews blev sorteret fra i den senere analyse, dels for at tage hensyn til sammenlignelighed og generaliserbarhed i undersøgelsen, men også fordi nogle informationer og historier kan være svære at fortolke indenfor konventionelle naturvidenskabelige rammer. Aaron faldt i den sidste kategori.

Aaron og Helen - husstand nr. 312

Aaron (f. 1951) og hans kone Helen (f. 1955) bor, efter den lokale standard, i et pænt og solidt hus bygget på fast fundament og med murværk. Til forskel fra mange af de andre huse/hytter på øen er der monteret en trædør og skodder for vinduerne. Det byg-

ningsmæssige særkende skyldes primært, at huset fungerer som butik i de perioder hvor Aaron har finansielt grundlag for at føre forretning, og skodderne for vinduet, samt døren er derfor en nødvendig foranstaltning. Selvom jeg ikke erfarede eller hørte om tyveri på øen mens jeg var der, var aflukke af butikken, ifølge Smith, en sikkerhedsforanstaltning - også mod rotter.

Selvom Aarons hus synes i god stand, afviger hans indkomstniveau og levestandard ud fra husstandsundersøgelsen ikke væsentligt fra gennemsnittet. Som de fleste mænd på øen ejer han en fiberglaskano med påhængsmotor, mens hans kone Helen bestyrer en håndfuld markområder, hvor familien dyrker rodfrugten taro. Aaron har desuden anpart i kokosnødplantager på et par af de andre (ubeboede) øer i atollen, hvilke ge-

nererer en lille sum penge et par gange om året. Kokoskødet tørres og sælges til eksport under betegnelsen copra. Udover salg udgør kokosnødden et vigtig supplement til den daglige kost, ligeledes bruges den som slik eller tørstslukkende læskedrik. Alt i alt er kokosnødden, sammen med taro og fisk, en af de absolut vigtigste ressourcer på Ontong Java - helt uundværlig i tørketider, når reserverne af ferskvand skrumper ind.

Aaron og Helen har 5 børn samt 5 børnebørn, hvoraf en søn på 19 bor i Salomonøernes hovedstad, Honiara hvor han går i skole. Også et af børnebørnene bor p.t. hos bekendte i Honiara, hvilket aflaster familien på Ontong Java. Tilbage på øen bor altså en familie på i alt 10, men fordelt over 3 husstande. Udover de egentlige familiemedlemmer, må 1 gris og 2 kyllinger medregnes i

Aaron og hans kone Helen foran deres hus.

husholdningsbudgettet. Af uddannelse har halvdelen af familien grundskoleerfaring indtil cirka 5 klasse, alle fra den lokale skole. Hverken Aaron eller Helen har gået i skole, men det er ret normalt blandt de ældre øboere. Før i tiden var der hverken adgang eller et egentligt behov for skoling, da hverdagen primært bestod i at skaffe mad, passe hjemmet og derudover blot nyde et fredfyldt liv, som Aaron selv udtrykker det.

Da jeg spurgte til deres syn på fordele og ulemper ved at leve på Ontong Java frem for i Honiara eller andetsteds, understregede de begge at øen var et fredfyldt sted, med socialt sammenhold og udbredt fællesskab - også i forhold til fordelingen af mad og andre ressourcer. På minussiden, var det primært problemet med at tjene penge til de voksende udgifter (skole, benzin, medicin mv.) der

rangerede højt. Aaron betoner også tabet af traditionel viden og respekt for traditionen som værende et stort problem for samfundet. Unge mennesker, heriblandt hans egne børn, var mere interesserede i materielle goder end de traditionelle dyder og skikke. Hans største bekymring var, at børnene ikke ville viderebringe den viden og de kundskaber der var gået i arv gennem generationer, og som Aarons far havde modtaget i respekt for sine forfædre samt i ærefrygt overfor de traditionelle guder.

På Ontong Java, som så mange andre steder i verden, har kirken haft en afgørende indflydelse på lokalsamfundet, herunder på det verdensbillede som engang var fællesnævner i flere polynesiske samfund. Hvor den kristne tro bygger på et dualistisk syn på verden, hvor der er et afgørende skel

mellem det åndelige og det materielle, var Aarons opfattelse af verden derimod langt mere holistisk. For Aaron var guder og ånder til stede både i naturen og mennesket samt i forskellige konkrete fænomener og enkeltstående handlinger, om end i varierende grad. Dette betød også at jeg havde svært ved at skelne mellem hvad der var guder og naturfænomener under det andet interview - ganske simpelt fordi skellet ikke eksisterede for Aaron. Han så dog ingen problemer i at kombinere den kristne tro med den traditionelle, og han selv troede også på kirken - hvilket dog blev sagt med et skævt smil.

Vejrmageren Aaron

Da jeg vendte tilbage til Aarons hus efter en uges tid, sad han foran huset og fik sig en lur. Smith havde forberedt mig på at tids-

punktet var lidt dårlig valgt, da det var midt på dagen, vindstille og ulidelig varmt. Vi blev enige om at blive i skyggen af den palmeblads-flettede 'markise' foran huset. Egentlig indebar ceremonien en række handlinger i strandkanten med ansigtet rettet mod vinden (som jo var udeblevet), men Aaron foreslog at give mig den korte udgave, eller faktisk blot beskrive hvad ceremonien bestod i:

"Vi kalder det Kaha. Man fjerner barken på en kokosnød og dernæst kødet. Tilbage må kun være skallen. Dernæst pakker man nødden ind, eller låser den med blade fra Pandana træet [palmeblade]. Dernæst medbringer man den indviede kokosnød til vandkanten, hvorefter man nedsænker den i havet samtidig med at man synger en sang med ansigtet mod vinden. Sangen kalder på hjælp fra forfædrenes ånder"

Mens Aaron fremviser de omtalte nødvendige remedier, fortæller han hvordan han selv blev ind-

viet i ceremonien af sin far, som lærte det af sin onkel, som lærte det af sin far. At håndværk eller særlige kundskaber går i arv indenfor de familiære slægtslinjer, blev jeg fortalt i flere sammenhænge. Således var der familier der havde specialiseret sig i bestemte fiskemetoder, træhåndværk, dans og sang, eller som kyn-dige medicinmænd eller hekse-doktorer. Sidstnævnte betegnelse står for egen regning, men der var også mange af de lokale, der så med en smule skepsis på virkningen af healing, åndemaning og magiske ceremonier. Flere af skeptikerne som jeg talte med, accepterede dog mange af de gamle skikke som en slags kulturelle begivenheder - nogle dog med et overbærende træk på skuldrene.

"Man går ud i havet til vandet når knæene, med ansigtet mod vinden. Synger eller reciterer sangen med de magiske ord. Dernæst bringer man den særlige kokosnød tilbage på stranden hvor også fire

sammenbundne kokoskaller er placeret i sandet. Igen vender man sig mod vinden og kalder på vindens gud, samtidig med at proppen i kokosnødden fjernes. Sidst isættes proppen igen"

Som det kan ses på billederne [fig. 4-12] kræver forberedelserne gode håndværksmæssige kundskaber, samt tålmodighed og en vis æstetisk sans. Ifølge Aaron spiller remediets udseende en væsentlig rolle, da det giver udtryk for at man respekterer både forfædrene og vindguden. De fire sammenbundne kokoskaller kan sagtens genbruges flere gange, mens den indpakkede kokosskal kun virker én gang - i alt fald har Aaron aldrig prøvet med den samme nød flere gange.

"Det kan stoppe vinden og regnen...og også starte det igen. Som regel varer det i 5 dage, hvorefter jeg ødelægger kokosnødden. Jeg kan gøre det så ofte jeg ønsker"

Aaron er kun villig til at give si-

ne kundskaber videre til sønnerne, men ingen af dem er interesseret. Alternativt kan den ældste datter få lov, men det er ikke Aarons ønske. Som han beskriver, kan han også lære evnerne til hvem det skulle være, men ifølge traditionen er det familiens arv og derfor ikke andres lod at bringe det videre. I øvrigt bruger Aaron kun egenskaberne til egen og familiens vinding, hvilket kan overraske en smule med henvisning til både hans og Helens syn på fordelene ved ø-livet - blandt andet det beskrevne sociale sikkerhedsnet der indbefatter at mad og andre ressourcer oftest deles i krisetider. Han tager desuden kun evnerne i brug i forbindelse med høsten af kokosnødder i plantagerne - og måske ligger forklaringen til Aaron prioriteringer (egennytte) og sjældne brug af evnerne i en almen mangel af accept og anerkendelse af de gamle skikke hos de andre beboere.

"De unge tror ikke på det. Den

nye generation tror på kirken...men der gør jeg også. Jeg ser ikke mig selv som en magiker, men nærmere som en der anerkender guderne. De unge tror at denne slags magi kommer fra onde ånder"

Efter et par timer i Aarons selskab, er det blevet tid til dagens næste interview - med øens katolske præst. Inden jeg tager afsked med Aaron forærer han mig den lovede gave. Gaven er en lille blankslebte skal, der ligner dem man kan købe i diverse souvenirbutikker, selv i Danmark. Men skallen har ifølge Aaron magiske egenskaber og kan bruges til at påkalde vejrguderne, og derved påvirke vind og vejr. Skallen ligger i min vindueskarm og jeg har endnu ikke brugt den, selvom det indimellem kan være ret fristende - både med tanke om den danske vinterblæst samt de allestedsnærværende klimaforandringer. Aaron forklarer dog at evnerne ikke rækker til at bremse pludselige vejr-

fænomener, hvilket betød at selv han var magtesløs under en storm tidligere på året.

Perspektiv

Man kan vælge at se historien om Aaron som et eksempel på den svindende kultur- og religionsrigdom, som bl.a. mange traditionelle samfund beklager. I alt fald var Aaron meget eksplicit i sin kritik af det han så som kulturel for nægtelse og erosion af den traditionelle livsførelse, særligt blandt de unge på Ontong Java. I løbet af vores samtale, funderede Aaron flere gange over den unge generation af øboere og dennes åndsudvikling, som i hans øjne nedtonede de traditionelle dyder og underkendte den levevej, som havde været hans egen såvel generationer af øboere før ham:

"de unge mennesker bruger mest tid udenfor hjemmet sammen med andre unge [...] de anerkender ikke længere 'the traditional way'".

Hvor der før har været et stort fokus på det naturvidenskabelige grundlag for teorien om antropogen/menneskelig klimapåvirkning, er der nu kommet mere fokus på hvordan vi rent faktisk takler effekterne af global opvarmning på både kortere og længere sigt. I den sammenhæng er 'klimatilpasning' et af de vigtige buzz-words, som både Ngo'er, beslutningstagere og forskere forsøger at definere og konkretisere i deres arbejde - særligt med fokus på udviklingslande. For selvom effekterne af de globale klimaforandringer formentlig vil ramme lokalbefolkninger over det meste af kloden, er der bred enighed om at fattige befolkningsgrupper i udviklingslande er mest udsatte og derfor har mest brug for støtte til klimatilpasning. Forandringer i klimaet og den deraf øgede risiko for mere ekstremt og varieret vejr - som spået af blandt andet FN's klimapanel - vil højst sandsynlig forværre levevilkårene i de egne hvor klimaet allerede udgør en stærkt begrænsende faktor for almen velfærd, adgang til drikkevand og fødevarer sikkerhed.

Dette er en problemstilling som verdens ledere og politikere vil medtage i drøftelserne på klima-

En sådan udlægning af historien ligger ret ligefor når man læser citaterne fra interviewet, men det er nu ikke den eneste grund til at jeg har valgt at berette om mødet med Aaron.

Gennem tiderne har forskellige samfund over hele kloden forsøgt at fortolke, forudsige eller påvirke vejret, som på tværs af kulturelle og geografiske skel altid har været en vigtig forudsætning og et centralt omdrejningspunkt for menneskenes trivsel og overlevelse.

Den natur-, såvel som samfundsvidenskabelige forskning i betydningen af klima og vejr for både samfunds- og økosystemer (dvs. mennesker, såvel planter og dyr) har været støt voksende de seneste år, og herhjemme har den danske interesse for at belyse aktuelle og mulige konsekvenser af de menneskepåvirkede klimaforandringer fået et ekstra 'boost' forud for den internationale klimakonference der afholdes i København til december i år.

topmødet i København til december: Hvordan man bedst (og billigst?) muligt kan sikre at levevilkårene for de mest sårbare befolkningsgrupper ikke forringes yderligere af et strengere klima. Klimaet er allerede under forandring og efter al sandsynlighed vil udfaldet af COP 15 ikke ændre radikalt på den fortsatte udledning af drivhusgasser og dermed opvarmning af atmosfæren, samt de vejræssige konsekvenser dette vil medføre. I alt fald var ud-

melding ret entydigt på en nylig afsluttet videnskabelig klimakonference i København, at der er behov for en ret omfattende indsats og økonomisk hjælpepakke rettet mod de mest udsatte samfund i udviklingslande og øremærket som klimatilpasning.

Mange steder er klimatilpasning allerede en aktivitet der er igangsat eller under forberedelse, og der er allerede finansiell støtte at hente fra FN's globale miljøprogram og støtteordning rettet

mod udviklingslande. Mange af de fattigste udviklingslande har fået hjælp til at finansiere, forberede og formulere nationale strategier for klimatilpasning, samt hvordan disse kan indarbejdes i eksisterende politiske strategier for udvikling, fattigdomsbekæmpelse og kapacitetsopbygning. I denne sammenhæng er det derfor vigtigt at tage højde for både de naturgivne og kulturelle forskelligheder der kan være store, endda indenfor et lands territoriale grænser.

Ligesom klimatilpasning bør kunne forvaltes af staten indenfor de eksisterende rammer, således skal klimatilpasning også på et lokalt plan passe ind i de stedspecifikke miljømæssige og kulturelle omstændigheder, herunder lokale skikke, traditioner, institutioner og levemåder.

I denne sammenhæng kan historien om Aaron være et eksempel på at klima og miljø oftest er dybt integreret i lokale kulturelle traditioner og skikke, og således sjældent kan løsrives som en separat problemstilling. Aaron og andre af de ældre på Ontong Java havde i løbet af de sidste 30-50 år

oplevet at vejret havde ændret sig til det værre. Hvor de før havde haft nemmere ved at identificere årstidens vejrmæssige mønstre og genkende forskellige tegn på skift i vejret, var flere nu frustrerede over vejrets øgede uforudsigelighed. Dette tager jeg som et udtryk for at klimaændringerne allerede er begyndt at vise sig på Ontong Java, men der er også en anden vigtig pointe. Aaron sagde, at de ældres viden om vejret kom fra erfaringen med skibsfart samt de dertilhørende navigationskundskaber fra før dieseldrevne påhængsmotorer havde sit indtog på Ontong Java. Evnen til at 'læse'

naturen og kende tegnene på skift i vejret var blevet stadigt mere overflødige i takt med at moderne motordrevne fiberglaskanoer, moderne redskaber og import af diverse fødevarer samt andre goder fra hovedstaden var blevet mere gængs. Nyttевærdien af Aarons vejrmagerkundskaber kan diskuteres, men de er blot et mere religiøst betonet eksempel på noget af den traditionelle viden der har været tidligere øboere til stor gavn. Hvis jeg havde haft mere tid med Aaron, er jeg ret sikker på at han kunne have fortalt mig meget mere om nogle af de (for nogle) glemte skikke samt nedar-

vet viden der har været en vigtig forudsætning for øboernes trivsel på Ontong Java, og som udgør en vigtig brik i deres kapacitet til at takle de klimatiske og vejrmæssige udfordringer på en fjern ø, hvor hjælpen er langt væk når en storm eller tørke rammer - hvilket sker med jævne mellemrum.

Klimatilpasning er derfor meget samfunds- eller kontekstspecifik, og derfor vil en sektorfokuseret simplificering eller 'mainstreaming' af klimatilpasning, som oftest bliver adopteret på regeringsniveau, have svært ved at tilgodese stedspecifikke miljømæssige og kulturelle forskelligheder. På Ontong

Java har det meste af befolkningen hørt lidt om de menneskeskabte klimaforandringer via radio eller andre medier, samt de dramatiske konsekvenser det kan få for deres hjemsted og levevilkår. Samtidig er de temmelig rådvilde og til tider opgivende overfor hvad de skal gøre for at modværge en fremtidig klimarelateret katastrofe, dels fordi der er mange andre gøremål der fylder dagligdagen, dels fordi de ikke har en særlig entydig forestilling om hvad klimaforandringer er for en størrelse. Selvom indbyggerne på Ontong Java mange gange før har oplevet og overlevet klimarelaterede ud-

fordringer, så er udsigten til et stigende havniveau der kan forværre deres situation drastisk og eventuelt vil betyde at de må se sig om efter et nyt sted at være, både skrækindjagende og desillusionerende for mange.

I min egen rolle som forsker eller "klimaekspert", var jeg selv meget varsom under feltarbejdet med at omtale klimaforandringer samt klimascenarier for en fjern fremtid. I stedet var fokus mere orienteret mod de observerede ændringer, samt nogle af de natur- og samfundsmæssige konsekvenser ved hidtidige vejrphænomener eller klimarelaterede 'events'.

Således fremkom det af undersøgelsen, at indbyggerne på Ontong Java har et ret bredt arsenal af strategier, som de iværksætter i tilfælde af oversvømmelse, tørke eller storm. En styrkelse af de eksisterende strategier, samt dialog-baseret planlægning af proaktiv klimatilpasning ville formentlig betyde at Ontong Java kunne sikres langt bedre mod klimarelaterede påvirkninger og ødelæggelser. I mange henseender kan der drages paralleller mellem hidtidige udviklingsprogrammer og fore-

stående klimatilpasningsprojekter. Først og fremmest er det oplagt at integrere klimatilpasning i udviklingsprogrammer, samt medregne klimadimensionen i konkrete udviklingsprojekter såfremt det er relevant. I denne kontekst er klimaforandringer 'blot' en ekstra knude i forsøget på at skabe bæredygtig økonomisk, social og miljømæssig udvikling. På den anden side har mange udviklingsprojekter vist, at et vigtigt kriterium for at opnå langsigtet succes, er at projekterne afspejler den lo-

kale befolknings behov og prioriteter, samt at projektet kan integreres og forvaltes i samspil med eksisterende stedspecifikke institutionelle og kulturelle rammer. Hvis man fra regeringens eller andre udefrakommendes side dikterer eller serverer en færdig pakkeløsning for klimatilpasning til lokale samfund, er der større sandsynlighed for at man overser de lokale behov samt prioriteter, og derved risikerer at tilpasningen giver bagslag.

Forskning i klimaforandringer-

nes mulige konsekvenser, samt forebyggelsen af disse på blandt andet Ontong Java samt for andre små øsamfund, er fagligt komplekst og udfordrende. I lyset af de aktuelle og fremtidige udfordringer med ændrede klimabetingelser, ser jeg det alligevel som et højest relevant og samtidigt spændende arbejde. Mødet og interaktionen med lokale folk som en del af forskningen, samt vigtigheden af at forstå, kommunikere og forhåbentlig skabe opmærksomhed om behovet for kontekstspecifik klimatilpasning, ser jeg som central. I forsøget på at forstå lokale konsekvenser af globale klimaforandringer er det vigtigt at få kortlagt nogle af de traditionelle værdier og den viden som 'naturfolk' har opøvet gennem generationer, samt finde ud af en fornuftig måde at kombinere denne med mere moderne forudsigelser og varslingsmetoder. Aarons kokosnød kan formentlig ikke rumme cykloner eller stoppe afsmeltningen af indlandsisen, men hans og andres viden om vejrets mønstre og naturens tegn kan måske gøre indbyggerne på Ontong Java mere beredskabsdygtige i en fremtid med større klimarelaterede udfordringer. ■

THOMAS BIRK ER PH.D.-STUDERENDE VED INSTITUT FOR GEOGRAFI OG GEOLOGI, KØBENHAVNS UNIVERSITET. PH.D.-PROJEKTET OMHANDLER EFFEKTER AF KLIMAFORANDRINGER I Ø-STATEN SALOMONØERNE, HERUNDER DE LOKALE ØSAMFUNDS UDSATHED SAMT EVNE TIL AT TILPASSE SIG. ARTIKLEN ER BASERET PÅ TIDLIGERE FELTARBEJDE KNYTTET TIL FORSKNINGSPROJEKTET CLIP, SOM VAR ET AF DE LANDBASEREDE PROJEKTER PÅ GALATHEA 3 EKSPEDITIONEN.

Ekstra info

Besøg Ontong Java med satellit

Hvis du selv skulle få lyst til at kigge nærmere på Ontong Java kan du tage en sviptur med Google Earth ved at søge enten på "Ontong Java atoll" eller bruge koordinaterne 5°26 S, 159°21 N. De frit tilgængelige satellitbilleder er af høj opløsning, der tillader at tyde de farverige fiberglas-kanoeer, som ligger forankret ved Luaniua's vestkyst. Endvidere kan de enkelte huse/hytter skelnes fra hinanden, bl.a. hvilke huse der har monteret tag af blik (lys) eller flettede palmeblade (brun). Den største bygning i Luaniua er kirken (blåt tag), mens det lange hus nord for landsbyens fodboldbane huser den lokale skole.

Feltarbejdets forudsætning og tilblivelse

Feltarbejdet på Ontong Java udgjorde en del af et større forskningsprojekt under navnet CLIP, som var hjemmehørende på Geografisk Institut, Københavns Universitet. Til projektet, der var knyttet til Galathea 3, ydede bl.a. Ole Mertz, Kjeld Rasmussen, Andreas Egelund Christensen og Thilde Bech Bruun et stort stykke forberedende arbejde. En taknemmelig tanke sendes også i retning af gode bekendte på Ontong Java, som delte gavmildt ud af deres viden og meninger - herunder Aaron Kolo, som forhåbentligt tilgiver mit brug af hans eksempel. P.t. er jeg i gang med et Ph.d. projekt, som indebærer et gensyn med Salomonøerne senere i år.

alle fotos af forfatteren

POST-WAR IDENTIFICATION

EVERYDAY MUSLIM COUNTERDISCOURSE IN BOSNIA HERZEGOVINA

B O G A N M E L D E L S E

af Claske Vos

Torsten Kolind:
***Post-War Identification. Every-
day Muslim Counterdiscourse
in Bosnia Herzegovina.***

*Aarhus: Aarhus University Press,
2008, pp. 315, 348,00 kr, ISBN
978-87-7934-313-9.*

Torsten Kolinds bog er et interessant bidrag til den omfattende litteratur om, hvordan bosniske muslimer udtrykker deres identitet i det nutidige Bosnien-Hercegovina. Forfatteren giver os et konstruktivt etnografisk studie, som illustrerer den dynamik og flertydighed, som kendetegner bosniske muslimers identitet. Ved at fokusere på bosniske muslimers hverdag i den muslimsk-kroatiske by Stolac undersøger Kolind, hvordan bosniske muslimer forsøger at genfortolke deres sociale virkelighed efter borgerkrigens ødelæggende forandringer. Torsten Kolinds arbejde er klart inspireret af Tone Bringas tidligere undersøgelser af bosniske muslimer (1995), idet Kolind undersøger de komplekse sociale kræfter, der er på spil i Stolac, og giver eksempler på, hvordan bosniske muslimer yder modstand mod de etno-nationalistiske diskurser, som dominerer det offentlige rum i regionen. Kolind identificerer denne modstand som en moddiskurs,

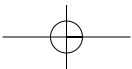
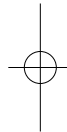
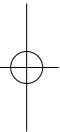
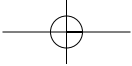
som kan give analyser af krig og vold en anden retning end man for eksempel finder i mere strukturalistisk antropologi, ifølge hvilken vold resulterer i entydige og klart afgrænsede identiteter.

Kolind følger i stedet Fredrik Barth og giver et indblik i de praksisser og processer, hvorigennem etnicitet og etniske grænser konstrueres, og han insisterer på, at vi må genoverveje begreber om etnisk identitet. Han viser, at kulturel variation skal ses som resultat af og ikke grundlag for de identitetsmæssige markeringer mellem kroater og muslimer i byen. For at illustrere dette fokuserer Kolind på to centrale spørgsmål: 'Hvem er de, som gjorde dette mod os?' og 'Hvem er vi, som dette er blevet gjort imod?'. I forhold til det første spørgsmål viser Kolind et løbende skift fra etniske til ikke-etniske kulturelle kategorier for at forklare krigens dramatiske forandringer. Han kalder dette en "rekontekstualisering af fortællinger om ødelæggelse" (side 183), som kan ses som en direkte modstand mod de nationalistiske strømme, som ellers dominerer byens både offentlige og private liv. I forhold til det andet spørgsmål beskriver Kolind, hvordan de forskellige måder, som bosniske muslimer identificerer sig selv som gruppe, ofte går imod etnisk-nationalistiske kategoriseringer og i stedet baseres på, hvem der tager udgangspunkt i værdier om

etnisk tolerance og sameksistens. Dette minder meget om, hvad Bringa observerede i 1990'erne og viser, at disse måder at identificere sig på har haft indflydelse på bosnisk muslimsk identitet i regionen i længere tid.

Torsten Kolind kunne have styrket sit argument ved at skelne mere systematisk mellem forskellige identifikationslag i Stolac. Det kunne have været nyttigt med en mere udfoldet skelnen mellem erindring fra oven (hvor eliter kontrollerer disse processer med politiske formål) og fra nedden (hvor fokus lægges på subjektive og psykologiske, individuelle behov) samt mellem hegemoniske (offentligt artikulerede) og marginaliserede (underordnede, undertrykte og/eller oppositionelle) fortællinger - sådan som Ashplant, Dawson og Roper (2000) har foreslået. Dette ville give et stærkere billede af de forskellige erfaringer og fortællinger, som konstituerer socialt liv i Stolac, og ville give plads til kroatiske perspektiver, som Kolind i for høj grad lader i baggrunden. Ikke desto mindre er bogen et interessant forsøg på at vise, hvordan bosniske muslimer opfatter fortiden på deres egne betingelser, formet af erfaringer fra fortiden og forestillinger om nutiden. ■

CLASKE VOS, PHD-STUDERENDE, INSTITUT FOR HISTORIE OG OMRÅDESTUDIER, AARHUS UNIVERSITET.

INTRODUKTION	3
KLIMA OG VEJR I TIBET og hvorfor det er Japanernes skyld når det regner i det østlige Tibet AF ANJA BYG	6
VEJR, VIND OG MENNESKER - når mennesket skabes af klimaet AF OLE HØIRIS	14
HVIDE FÅR, BROGEDE KØER OG RØDBRUNE HESTE hvordan man forudsiger vejret ved hjælp af drømme AF ADRIENNE HEIJNEN	20
GRÆDER ISLOMMEN, BLIVER DET REGNVEJR AF KLAUS GEORG HANSEN	26
FUGTIGHEDENS MASKINERI - Progression til en etnografisk bærekraft AF TAO KONGSBÅK	34
EL NIÑO, LA NIÑA og det uforanderlige vejr i Maunspovinsen, Papua Ny Guinea AF STEFFEN DALSGAARD	42
VEJRMAGEREN PÅ ONTONG JAVA AF THOMAS BIRK	50
BOGANMELDELSE AF CLASKE VOS	62